

X A KERESKEDELMI TÁRSASÁGOK JOGI TERMÉSZETE.

[Kül. tekintettel a főbb európai törvényhozásokra.]

Dr. NAGY FERENCZ, budapesti egyetemi magántanártól.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A németjogi u. n. szövetkezeti elmélet (Genossenschaftstheorie) és az alaki személyegység (kollektive Personeneinheit) elmélete.

Már fentebb jeleztük a jogi személyek tanában előforduló azon tévedést, mely szerint a testület tagjai mint ilyenek a testület vagyonában semmi néven nevezendő jogositványokkal nem birhatnak, hanem, hogy a testület saját tagjaival szemben époly idegen, mint harmadik személyek irányában. E téves felfogás képezte alapját a most közelebbről szemügyre veendő két elméletnek, melyek közös alapból indulván ki, egyszersmind sokban azonos eredményeket tüntetnek föl.

A mi mindenekelőtt a németjogi u. n. szövetkezeti elméletet (Genossenschaftstheorie) illeti, úgy ennek különösen azon balhiedelem adott lételt, hogy a testület és annak tagjai között állítólag fenforgó eksklusivitás merőben a római jogban gyökerezik, s hogy az a római jog szelleméből szükségképen foly. Minthogy pedig a modern jogban számos testületi jelleggel bíró egyesület létezik, melyeknél kétségtelen, hogy a tagok mint ilyenek a testület vagyonában jogositványokkal birnak, mint ez különösen a kereskedelmi társaságoknál tapasztalható: ezen jelenség több jogtudóst arra indított, miszerint a modern, nevezetesen német jogot a római joggal bizonyos ellentétbe helyezték, azt állítván, hogy a német jog testületi intézményei lényegesen különböző természettel birnak, mint a római universitas. Hogy ezen állítólagos ellentétet lehetőleg élesen kiemeljék, szükségesnek találták a jogi terminológiát is egy új műszóval gazdagítani, s a német jogban tágabb értelemben vett u. n. szövetkezetekről (Genossenschaften) beszélni.

Hogy minő egyesületek tekintessenek szövetkezeteknek, az iránt az egyes írók nézetei szétágaznak. Wolff¹⁾ Bluntschli²⁾, Weiske³⁾ s első fellépése alkalmával még Bes-

¹⁾ Deutsches Privatrecht I. 64. s. k. §§. — ²⁾ Deutsches Privatrecht 33. s. k. §§.

³⁾ Praktische Untersuchungen. III. 144. s. k. l.

ler⁴⁾ Genossenschaft-nak neveztek általában minden olyan akár testületi, akár nem testületi jelleggel bíró egyesületet, mely a római societas és tiszta communio alá sorozható nem volt, s melynél a tagok mint ilyenek a társulat vagyonában bizonyos használati vagy más jogosítványokkal bírnak. Ily egyesületek e felfogás szerint különösen a kereskedelmi társulatok is, minélfogva a közkereseti és betéti társaság épügy, mint a részvénytársaság és szorosabb értelmű szövetkezet (Erwerbs- und Wirthschaftsgenossenschaften) egyaránt az ujonnan konstruált szövetkezet fogalma alá soroztattak.

Későbbi munkáiban ^{4a)} azonban Beseler a szövetkezet fogalmát szűkebb körre szorította, a mennyiben ugyanis külömböszet kezdett tenni oly magánegyesületek között, melyek határozottan testületi jelleggel bírnak, s azok között, melyek, jóllehet hogy a testületek némely sajátosságait felvették, mégis lényegesen a többség, a societas elve alapján nyugszanak. Szerinte most már csak az első rendű egyesületek tulajdonképi szövetkezetek, míg a többi társulatok, melyek nem testületek, a szövetkezet fogalma alá nem tartoznak, bár megengedte, hogy nem tulajdonképeni értelemben ezek is szövetkezeteknek neveztesse. A kereskedelmi társulatok közül szövetkezet, Beseler újabb nézete szerint, határozottan csakis a részvénytársaság, miglen a közkereseti és betéti társaság csak egy németjogi módosításokkal bíró közönséges társaság, jogközösség (Rechtsgemeinschaft). Még a szűkebb értelmű szövetkezetek sem határozottan szövetkezetek, s legfeljebb a kölcsönös biztosító egyleteket lehet e fogalom alá sorozni⁵⁾. Hasonló felfogást tanúsít Gierke is⁶⁾, csakhogy ő a szűkebb értelmű szövetkezeteket is valóságos szövetkezeteknek tekinti, de semmi esetre sem vonható ide szerinte a közkereseti és betéti társaság, melyekre nézve Gierke kimutatni törekszik, hogy a német jog egyik sajátossága az, miszerint bizonyos egyesületek külsőleg épügy léphetnek föl, mintha testületek volnának, hogy a többség, a societas és condominium elve lényeges módosításokat szenvedhet, anélkül azonban, hogy azért testületről, szövetkezetről lehetne beszélni.

Ha e szerint már aziránt sincs egyetértés, minő egyesületek tekintessenek szövetkezeteknek, úgy még nagyobb eltérések mutatkoznak az egyes íróknál a szövetkezet fogalmának pozitív tartalmára nézve. Csak annyiban van egyetértés, a mennyiben azt állítják, hogy szemben a római joggal, hol kizárólag mindig vagy az összeség mint egység, a testület, vagy a többség, az egyes tagok, vannak jogosítva, a né-

⁴⁾ Die Lehre von den Erbverträgen. I. köt. 1835. 75. s. k. l.

^{4a)} L. Volksrecht und Juristenrecht. 6. fejezet. — Deutsches Privatrecht. 2. kiadás 251. l.

⁵⁾ L. D. Privatr. 254. l. — ⁶⁾ L. i. m. több helyen.

metjogi szövetkezeteknél az egység és többség ezen ellentétéfen nem forog, hanem, hogy ezeknél a társulat és a tagok jogai organikusan össze vannak forrva, úgy hogy a társaság vagyona majd az egység, majd az egyes tagok, a többség tulajdonában létezik (u. n. *Gesammenteigenthum* — össz-tulajdon).

Mindenekelőtt téves a szövetkezeti elmélet védőinek azon feltevése, mintha a római jogban az universitas tagjai a testület vagyonában semminemű jogokkal nem birhattak volna. Jóllehet ugyanis a római jogászok gyakran beszélnek arról, hogy a mi a testületé, az nem lehet az egyeseké⁷⁾, ez mégis nem akar mást jelenteni, mint hogy a testületnél nem lehet szó közös tulajdonról; de ebből még nem következik az, mintha a testület tagjai mint ilyenek (mint harmadik személyek *eo ipso*) a testület vagyonában jogosítva nem lehetnének. Hogy a rómaiaknál a tagok ily jogosítványokkal birhattak, kitűnik már azon különbségből, mely a szorosabb értelmű „*res publicae*” és a „*res in patrimonio populi vel fisci*” között fennállott⁸⁾. A szorosabb értelemben vett *res publicae* (nyilvános folyók s azok partjai, vízvezetékek, utak, hidak, kikötők) épen az állam tulajdonában lévő oly dolgok voltak, melyeknek használata az állam valamennyi polgárainak, tehát az állam mint jogi személy tagjainak mint ilyeneknek volt megengedve. De még a *populus patrimoniumában* lévő dolgokon is, nevezetesen az *ager publicus-on* is nyerhettek a római polgárok mint ilyenek, tehát nem tetszés szerinti harmadik személyek, bizonyos használati jogosítványokat a *leges agrariae* szabályai értelmében⁹⁾. Még határozottabban jelentkeztek a tagok jogosítványai a már említett *societates publicanorum*-nál. Hogy ezeknél már a jogi személy létezése alatt is a vagyonnak minden haszna a tagoknak jutott, kétségbe nem vonható, tekintve, hogy ez a forrásokban határozottan elismertetik¹⁰⁾.

⁷⁾ L. 6. §. 1. D. de divisione rerum (1, 8): „Universitatis sunt, non singulorum veluti quae in civitatibus sunt theatra et stadia et similia et si qua alia sunt communia civitatum ideoque nec servus communis civitatis singulorum pro parte intelligitur sed universitatis” stb.; — továbbá: L. 7. §. 1. D. quod cuj. univ. (3, 4): „Si quid universitati debetur, singulis non debetur: nec quod debet universitas, singuli debent. — L. még L. 10. §. 4. D. de in jus vocando (2., 4.)

⁸⁾ L. 72. §. 1. de contrahenda emptione (18., 1.); L. 14. pr. D. de adquirendo rerum dominio (41, 1.); L. 2. §. 4. D. ne quid in loco publico (43, 8.)

⁹⁾ L. Schmid i. h. 165. lap.

¹⁰⁾ L. 63. §. 8. D. pro socio (17, 2.) L. 9. §. 4. D. de publicanis (39, 4.) L. még Unger Krit. Uebersch. 175. l.

Ha ekként a szövetkezeti elmélet védőinek alapfeltevése is már téves, úgy még kevésbé igazolható ezen elmélet önmagában véve. Mert midőn az idézett írók nemcsak arra szorítkoznak, hogy a tagok jogosítványait vitassák, a mit mi soha kétségbe nem vontunk, hanem tovább menve azt állítják, hogy a szövetkezeteknél tágabb értelemben véve, in specie a kereskedelmi társulatoknál, minden jog és kötelezettség, nevezetesen pedig a tulajdonjog egyidejűleg a társulatnál mint jogi személynél és a tagoknál van; hogy az összeség jogai az egyes tagok jogaival át vannak hatva, hogy az universitas és communio organikusan össze van kapcsolva¹¹⁾, hogy a szövetkezet egyrészt mint egységes jogalany, másrészt mint személytöbbség jelentkezik¹²⁾ stb., ez már oly felfogás, mely, mint fentebb is kimutattuk, jogilag teljesen lehetetlen: ugyanazon dolog tulajdona nem lehetvén egyidejűleg a társulaté mint jogi személyé és egyszersmind a tagoké. Ha a tagok a társulat vagyonában bizonyos jogosítványokkal bírnak, ezek tulajdoni jogok gyanánt semmi esetre nem tekinthetők, miről még alantabb.

Valjon mennyiben alapul a szövetkezeti elmélet a német jogforrásokon, bővebben kutatni nem lehet célunk. De ha e felfogás a német jogforrásokban tartalmaztatik is, úgy nem szabad elfelejtenünk, hogy ezen jogforrások (Sachsenspiegel, Schwabenspiegel stb.) egy oly kornak szüleményei, mely a jogi abstrakcióban nagyon alacsony fokon állt, a mit maga Gierke is elismer¹³⁾. Mi természetesebb tehát, mint hogy az akkori jog az egyesek jogairól beszélt, midőn tulajdonképpen testületi jogokról volt szó! Ezen primitív felfogást azonban a mai jogba is átültetni akarni, annyit jelent, mint az összes újabb jogfejlődést tagadásba venni, s könnyen megmagyarázható, hogy épen a legjelentékenyebb német jogászok, mint Thöl, Unger, Gerber, Walter, Windscheid, Stobbe és mások, érezték indítatva magukat, ezen kísérlet ellen síkra szállni!

A kereskedelmi társulatok tekintetében még különösen azt lehet ezen elmélet ellen érvényesíteni, hogy hisz a kereskedelmi társulatok nem is német eredetűek s ugyanazért a német jog egyoldalú felfogása, még ha az csakugyan a szövetkezeti elméletnek adna igazat, nem is lehet mérvadó. A kereskedelmi társulatok hazája Olaszország s általában a déli Európa, a német jogforrások kereskedelmi társaságokat nem is ismernek; hogyan lehet tehát ezeket tisztán németjogi alapokra visszavezetni?!

¹¹⁾ L. Beseler Volksrecht u. Juristenrecht. 164. 165. 1.

¹²⁾ L. Bluntschli D. Privatrecht. 39. §.

¹³⁾ L. i. m. II. köt. 30. I.

A szövetkezeti elmélettel lényegesen azonos az alaki személyegység elmélete, melynél voltaképen csak a kiindulási pont más. Mert míg a szövetkezeti elmélet védői azt hiszik, hogy csak a római jogban lehetetlenség, miszerint a testület tagjai a testület irányában bizonyos jogokkal bírjanak, addig a most tárgyalandó elmélet azon feltevésből indul ki, hogy a jogi személy fogalma általában, tehát nem csak a római universitas, nem egyeztethető össze a tagok jogaival. A formulázásban e két elmélet annyiban különbözik, a mennyiben a szövetkezeti elmélet szerint két inkompatibilis intézmény, a societas és universitas, összeforradásáról, az alaki személyegység elmélete szerint pedig ezen intézmények egymásmellettségéről van szó, melynél fogva a kereskedelmi társulatok a szerint, a mint azoknak bel- vagy külviszonyait tekintjük, majd mint societasok, majd mint universitasok jelentkeznek ¹⁴⁾.

Ezen elméletet már azért is szükséges közelebbről szemügyre vennünk, mert Unger nyomán, a ki ezen elméletnek azelőtt hódolt, több jelentékeny magyar író is mellette nyilatkozott.

Egyike az elsőknek, kik a kereskedelmi társaságokat alaki személyegységek gyanánt fogták fel: Morstadt ¹⁵⁾ volt, kinek nézete ezen alaki személyegységekről azonban annyira hajmeresztő ¹⁶⁾, hogy azt komolynak venni absolute nem lehet. Csak kuriositás szempontjából akarjuk itt regisztrálni. Azt mondja ugyanis Morstadt:

„Der Verein, welchen die Gesellschaft bildet, ist keineswegs eine Corporation, wohl aber ein verabredungsweise entstandener Gesamtwillensträger, eine intellectuelle Collectivperson, welche zwar nichts mehr und nichts weiter vorstellt, als die Summe aller addirten Einzelwillenskräfte; aber doch von jeder dieser Einzelwillenskräfte ebenso numerisch (wenngleich nicht spezifisch) verschieden ist, wie das Dreigespann vom Eingespann; und das Gesellschaftsvermögen ist eine sogenannte universitas juris, von welcher die Regeln (?) gelten: bona non intelliguntur, nisi deducto aere alieno; und res succedit in locum pretii et pretium in locum rei; befindlich im condominium pro indiviso (!): so dass jeder Compagnon zu ideeller Rate den Miteigenthümer davon vorstellt.“ Sapienti sat!

Tulajdonképi megalapítója a kollektiv személyegység elméletének Jolly ¹⁷⁾, ki azt azonban csak a részvénytársaságra nézve fejtette ki. Szerinte a részvénytársaság bizonyos tekintetben mint egység jelentkezik ugyan, mely alakilag

¹⁴⁾ V. ö. Unger Krit. Ueberschau. VI. köt. 181. l.

¹⁵⁾ Commentar über das Handelsrecht Deutschlands und Frankreichs 1849. 61. s. k. l.

¹⁶⁾ Goldschmidt szerint (Kritische Zeitschrift IV. köt. 164. l.) „ungeheuerliches Fantasiegemälde“!!

¹⁷⁾ Das Recht der Actiengesellschaften (Zeitschrift für deutsches Recht. XI. köt. k. l.) 1847. 317. s.

egészen úgy vétetik, mintha egy önálló jogalanynyal volna dolgunk; de azért anyagilag véve csak az egyes tagok, a részvényesek a jogosítottak és kötelezettek, úgy hogy valójában az egyes tagoktól különböző alany a társasági viszonyokra nézve nem létezik (i. h. 319. l.) Jogi személy a részvénytársaság szerinte azért nem lehet, mert akkor a társaság minden haszna csak a társaság javára szolgálna s a társaság feloszlása esetében a vagyon mint bonum vacans a fiscus-ra szállna (324 l.). Daczára azonban, hogy a részvénytársaság nem jogi személy, mégis sokban hasonlít hozzá, mert a hitelezők csakis a társaság ellen fordulhatnak, nem pedig az egyes részvényesek ellen (325. l.); megfordítva a társaság adósai csak a társaságnak fizethetnek s nem pro rata az egyes részvényeseknek. (326. l.) A részvényesek a társasági dolgok fölött nem intézkedhetnek pro rata parte s mi sem áll utjában annak, hogy a részvényesek a társaság dolgain szolgalmakkal birjanak, vagy megfordítva. Ha e szerint a részvénytársaság nem is jogi személy, úgy mégis alakilag mint olyan kell hogy tekintessék, különben ezen jelenségeket ki nem lehet magyarázni.

„Die Actiengesellschaft — ugymond Jolly többi között — ist keine juristische Person; bei allen Fragen, welche materielle Rechte und Verbindlichkeiten, sei es unter den Theilhabern oder zwischen ihnen und Dritten betreffen, darf die Idee einer juristischen Person, um aus ihr Folgerungen zu entnehmen, nicht hereingezogen werden. Die Actiengesellschaft gilt aber formell vermöge einer rechtlichen Fiction als eine juristische Person, d. h. sie tritt ihren eigenen Mitgliedern und dritten Personen gegenüber ganz so in Thätigkeit, als wäre sie in der That ein besonderes, von den einzelnen Actionären verschiedenes Rechts-subject.“ (327. l.)

Alapjában véve tehát Jolly szerint a részvénytársaság mégis közönséges társaság s a szerződés, mely az egyes részvényesek között fennáll, kétségkívül a szerződés általános fogalma alá illik:

„soferne darunter nichts anderes verstanden ist, als die unter zwei oder mehreren Personen bestehende Obligation zu irgend einer Verge-meinschaftlichung.“

De azért a közönséges társaság fogalmával még sem lehet egészen kijönni, mert mint maga Jolly mondja:

„Das ganze genauere Colorit, welches das römische Recht seiner societas beigelegt hat, passt auf unsere heutige Actiengesellschaft nicht.“

A részvénytársaság csak annyiban egyezik a közönséges társasággal, a mennyiben mindkét intézményben a tagok között a legszigorúbb kölcsönösség uralkodik, minélfogva az esélyre (Zufall) vonatkozó szabályok is mindkettőnél közösek.

„Im Uebrigen — ugymond Jolly — ist bei Herbeiziehung der römischen Grundsätze über Societät mit der grössten Vorsicht zu ver-fahren.“ (328 l.)

Ha a részvénytársaság tényleg közönséges társaság, a társasági dolgok is természetesen Jolly szerint tényleg a részvényesek közös tulajdonában állanak, a részvényesek condominuszok.

„Reine condomini des römischen Rechts sind aber freilich die Actionäre nicht. Wenn jedem von ihnen ein ideeller Antheil an den im Eigenthum der Gesellschaft stehenden Sachen zugeschrieben werden muss, so kann er doch wegen der besonderen Form der Verbindung, in welche er sich eingelassen hat, nicht einmal über jene ideellen Antheile selbstständig für sich verfügen: denn formell gilt nur die Actiengesellschaft als Ganzes für berechtigt, formell wird sie als Subject des Eigenthums angesehen, über welches also, wie über alle Gesellschaftsrechte, nur gemeinsame, von der Gesellschaft als Ganzem ausgehende Verfügungen getroffen werden können, so dass an Sachen, an welchen eigentlich ein condominium stattfindet, ein ungetheiltes Eigenthum eines einzigen Rechts-subjects vorhanden zu sein scheint“ (425. l.)

Jolly felfogásának lényege tehát az, hogy a részvénytársaság közönséges társaság, illetve communio (condominium), melyre azonban a tulajdonképi societas és communio elvei nem alkalmazhatók, s mely azonkívül belsőleg épúgy mint külsőleg mint egy jogalany jelentkezik. Miután azonban Jolly igen jól tudja, hogy societas és universitas logikai ellentétek (338. l.), ő a részvénytársaság jogi személyiségét csak látszatnak deklarálja. Hogy miben tűnik ki a részvénytársaság jogi személyiségének pusztá látszata? azt Jolly persze nehezen tudja kimutatni. Mert a mit Jolly felhoz, hogy t. i. a részvénytársaság csak a tagok érdekében áll fenn, s hogy a társasági vagyon minden haszna a részvényesekre háramlik, az mint már fentebb kimutattuk, a jogi személylyel egyáltalában nem ellenkezik. Hogy a részvényesek, mint Jolly egy helyen kiemeli, egyenként keresetet indíthatnak a részvénytársaság ellen, ha jogaikban meg vannak sértve, elméletileg véve elismerjük. De ha Jolly ebben főargumentumot talál a részvénytársaság jogi személyisége ellen s a részvényesek alanyiséga mellett (420. 423. l.), úgy elfeledi, hogy a részvényes csak a társaság mint ilyen ellen léphet föl keresetileg, nem pedig azon részvényesek ellen, kik pl. valamely jogsértő határozatot hoztak. Különben is, ha az egyes részvényes társasági ügyekből perel, abból még nem következik, hogy condominusa a társasági dolgoknak, mert hisz nemcsak a tulajdonos perelhet, hanem bárki, a ki érdekeiben meg van sértve; már pedig a részvényes a társaság tulajdonában eléggé érdekelve van, hogy esetleg érdekének sérelme miatt keresetet is indíthasson.

Hol legyen tehát tulajdonképen azon pont, melyen a részvénytársaság alanyiséga csak látszat, ellenben a részvényesek önjogosultsága valóság gyanánt nyilvánul, részünkről felfedezni nem tudjuk, annyival kevésbé, mert Jolly is a jogi személy minden követvetkezményeit elismerni kénytelen. Ha a

jogi személyiségtől mégis eltekint, annak alkalmazását a részvényesekre nézve veszélyesnek tartja, úgy ez csak a jogi személy iránti ferde nézetének tulajdonítható.

Jolly egy helyen (324. l.) oda is nyilatkozik, hogy ha a részvénytársulatot valóban jogi személynek tekintenők, úgy hogy a részvényesek csak a társaság ellenében bírnának jogokkal s minden haszon a részvényeseknek jutna — ez mesterkéeltség volna.

„Das Gekünstelte dieser Ansicht — ugymond — braucht nicht erst hervorgehoben zu werden (!), und dass die eigentlichen Erfinder des Instituts, die Kaufleute, so complicirte Mittel (!) zur Erreichung ihres Zweckes erwählt hätten, wird Jedem unglaublich erscheinen, der je Gelegenheit hatte zu erfahren, wie sehr diese Classe der Gesellschaft vor Allem nach Bündigkeit und Einfachheit in ihren Verhältnissen strebt.“

E vád, „azt hiszszük, sokkal nagyobb joggal illeti Jolly elméletét. O maga is kénytelen elméletének mesterkéeltségét elismerni, midőn értekezésének egyes helyein (341. l. 437. l.) az alaki személyegységről mint „zwitterartig“ lényről beszél, s találóan mondja Unger:

„Eine solche Duplicität eines Wesens, wornach es bald als eine juristische Person, bald wieder nicht als solche, sondern als Collectivum der Mitglieder erschiene, verträgt sich nicht mit der nothwendigen Einheitlichkeit der civilistischen Construction, man müsste denn mit Jolly die doppelte Fiction annehmen, dass eine einfache Gesellschaft in gewissen Beziehungen so behandelt werde, als wäre sie ein künstliches ideales Subject, mithin die Fiction der Existenz einer fingirten Person statuiren, was doch sicher nicht angeht.“¹⁸⁾

Egy oly jogásztól mint Unger, a ki azelőtt maga is Jolly nézetén volt, mindenestre nagyfontosságú nyilatkozat!

Hogy miként lehessen különben általában elképzelni egy societast, mely a societas minden közelebbi jellemvonását (genaueres Colorit!) nélkülözi, egy condominiumot, melynél a tulajdonosok az őket illető dolgok fölött nem rendelkezhetnek, anélkül hogy más személy dologbani joga forog fenn, őszintén megvallva, nem értjük!

Jolly elméletét magáéva tette volt azelőtt, miként már kiemeltük, Unger is¹⁹⁾, a ki ezen elméletet egyuttal határozottabban formulázta és kifejtette, s nem csak a részvénytársaságokra, hanem más közkereseti, művelődési stb. társaságokra alkalmazta. Szerinte a kereskedelmi stb. társaságok középhelyet foglalnak el az egyszerű társaság (societas) és testület (universitas) között, a mennyiben kifelé hasonló alakkal, befelé a testülethez hasonló szervezettel bírnak, anélkül azonban, hogy azért valóságos testületek volnának, miért is részben oly sajátságokkal bírnak, melyek csakis a testületeknél találhatók, míg másrészt ezektől ismét lényeges pontokban

¹⁸⁾ L. Krit. Ueberschau. VI. köt. 181. l.

¹⁹⁾ L. System des österr. Pr. R. I. köt. 330. s. k. l.

különböznek. Az alaki személyegységnél nem létezik egy az összes tagoktól különböző, azokat félreszorító jogalany, mely általuk csak képviseltetnék, hanem a mindenkori tagok összessége az, mely alakilag mint egység jelentkezik és alakilag úgy vétetik, mintha külön önálló jogalany volna, holott tényleg nem az. Az alaki személyegységgel bíró társaságnál tehát első sorban és alakilag a mindenkori tagok összessége van jogosítva és kötelezve, de anyagilag jogosítva és kötelezve a mindenkori tagok vannak, kik ama összességet alkotják s kik ugyanazért nemcsak ezen sajátos jogi jelenség substrátumát, hanem folyton működő tényezőit képezik ²⁰⁾.

Unger ezen nézete abban találja alapját, hogy ő ép úgy mint Jolly s az uralkodó iskola azt hitte volt azelőtt, miszerint jogi személy rendszerint csak az államhatalom engedélye alapján keletkezhetik, hogy a testület tagjai a testülettel szemben ép oly idegenek mint harmadik személyek, s hogy a testület megszűntével annak vagyona mint bonum vacans a fiscusra száll. Tudjuk, hogy ő ezen praemissákat később maga döntötte meg, minek természetes következménye az volt, hogy ő az alaki személyegység elméletét is kénytelen volt elvetni:

„Bedürfen Corporationen zu ihrer Entstehung nicht der ausdrücklichen Verleihung der juristischen Persönlichkeit durch eine constitutio individualis, und verträgt sich mit ihrem Wesen sowohl eine engere Beziehung der Mitglieder zu dem Corporationsvermögen, als die Möglichkeit ihrer Auflösung durch Beschluss der Corporationsgenossen und die Vertheilung des Vermögens an die zur Zeit der Auflösung vorhandenen Mitglieder, so wird man wohl nicht länger anstehen, die durch den Associationstrieb hervorgerufenen modernen Vereine, wie Clubs, Ressourcen u. s. f., Lese-Kuntsvereine, Wittwen- und Waisencassen, Sterbecassen oder Begräbnissvereine, die Bergwerksgesellschaften und insbesondere die Actiengesellschaften als juristische Personen anzusehen“ ²¹⁾

Unger jelenleg tehát a részvénytársaságot valódi jogi személynek tekinti s az alaki személyegység védőjéből egyszerre annak leghatalmasabb támadója lett. Valjon Unger a kereskedelmi társaságok többi nemeit is most már valóságos jogi személyeknek tekinti-e, értekezéséből sajnálatunkra ki nem tűnik.

Ha ekként Unger maga az alaki személyegység elméletét később teljesen feladta s e felfogás helytelenségét maga kimutatta, úgy annál inkább ragaszkodnak ezen elmülethez Unger közvetlen követői, mint nálunk különösen Hoffmann ²²⁾, Baintner ²³⁾ és Bozóky ²⁴⁾, kik közül az utóbbi kettő

²⁰⁾ L. System I. 332. 333. l.

²¹⁾ L. Krit. Uebersch. VI. köt. 179. 180. l.

²²⁾ Pandekták 4. kiad. 54. s. k. l.

²³⁾ Az ausztriai ált. magánjog aaptanai. 145. s. k. l.

²⁴⁾ A jogi személyekről. Nagyvárád 1870. 75. s. k. l.

„minősített társaság“ kifejezésével él. Mindhárom csak Unger korábbi nézetét tartja szem előtt s egyik sem tesz említést arról, miszerint Unger az alaki személyegység elméletét ismét feladta. Mindhárom a jogi személy sajátosságaira nézve az uralkodó s előbb Unger által is követett felfogást osztja; mindhárom tehát téves praemissákból indul ki.

Bozóky különben megengedi, hogy az alaki személyegységgel bíró egyesületek bizonyos körülmények között valódi jogi személyekké, testületekké válhatnak, ha t. i. a jogi személyiség az állam által külön engedélyeztetett²⁵⁾, mely felfogás magában véve azért következetlen, mert miként már értekezésünk harmadik fejezetében hangsúlyoztuk, az állami engedély nem képes egy társaság belső jogi természetét megváltoztatni. Még következetlenebb Bozóky, midőn munkájának 57. lapján a részvénytársaságokat határozottan a testületek közé számítja, kiemelvén, hogy a részvénytársaságoknál a vagyon nem száll a fiscusra, mint más testületeknél.

Jolly elméletét elfogadta már Unger előtt Brinckmann²⁶⁾ is, a ki ezen elméletet szintén valamennyi kereskedelmi társaságokra alkalmazta, azon különbséggel, hogy ő a társasági vagyont nem a condominium, hanem Morstadt nyomán az universitas rerum vagy juris fogalma alá vonja²⁷⁾, egy felfogás, mely már azért sem helyeselhető, mert oly universitas rerum, minőt a régibb írók képzeltek, egyáltalában nem létezik²⁸⁾. Különben azt találjuk, hogy Brinckmann nagyon is könnyen bánik a kereskedelmi társaságok jogi természetére vonatkozó más elméletekkel s mindenesetre jellemző reá nézve, midőn azt mondja:

„Die Verwerflichkeit der Ansicht, dass die offene Gesellschaft eine römisch-rechtliche Corporation sei, ist in Deutschland so allgemein anerkannt, dass sie hier keiner besonderen Nachweisung bedarf!“²⁹⁾

Sajátságos állást foglal el Gerber. Ő azelőtt a kereskedelmi társaságokat kivétel nélkül módosított societásoknak tekintette s e nézetét a közkereseti és betéti társaságokra nézve jelenleg is fentartja, miglen a szövetkezeteket jelenleg valódi jogi személyeknek tekinti „deren Organismus theils der Actiengesellschaft nachgebildet ist, bei welchen aber den einzelnen Mitgliedern im Falle des Concurses des Vereins eine eventuelle bürgerschaftliche Solidarhaft obliegt.“³⁰⁾

Ellenben a részvénytársaság mostani nézete szerint sem valódi jogi személy, hanem oly társaság, melynél ugyan az

²⁵⁾ L. i. m. 77. 78. l.

²⁶⁾ L. Lehrbuch des Handelsrechts. Heidelberg 1853. 126. 233. l.

²⁷⁾ L. i. m. 127. l.

²⁸⁾ V. ö. Unger kitünő fejtegetéseit: System I. köt. 57. §.

²⁹⁾ L. i. m. 128. l.

³⁰⁾ L. System des deutschen Privatrechts. 12. kiadás. 1875. 132. l.

egyreszvényesek a társasági vagyon alanyai, melynél azonban a társasági vagyon bizonyos önállósággal bir, jogi személy gyanánt szerepel:

„Auch hier sind die Gesellschafter — ugymond — unmittelbar am gemeinschaftlichen Vermögen berechtigt und haben darüber in Generalversammlungen zu verfügen; da aber der Geschäftsbetrieb nicht durch die Gesamtheit der Actionäre erfolgen kann, so muss für den gemeinsamen Fond, damit er handelnd auftreten könne, eine besondere Vertretung geschaffen werden. So entzieht sich der im Actienfond enthaltene Vermögenstheil des einzelnen Gesellschafters dessen individueller Willensbestimmung; er überlässt ihn unwiderruflich der Verwaltung der Gesellschaftsorgane und beschränkt sich darauf, sein Gesellschaftsrecht durch Mitwirkung in der Generalversammlung und Entgegennahme von Dividenden auszuüben. Hierdurch erhält nun der Actienfond einen selbstständigen anstaltlichen Charakter; die blosse Vorstellung einer Summe vereiniger, für Rechnung der Eigenthümer einer fremden Verwaltung unterstellter Vermögensstücke würde der Stellung desselben im Rechtsleben nicht entsprechen, vielmehr ist es nothwendig, behufs der rechtlichen Vermittlung des Erwerbs von Rechten und Verbindlichkeiten ihn selbst als Rechtssubject zu behandeln. Aber das Mittel der juristischen Person, welches hiernach in die Actiengesellschaft eingeführt wird, hat nicht die Bedeutung eines, das ganze Rechtsverhältniss erschöpfenden und beherrschenden Princip, sondern es ist nur ein verhältnissmässig untergeordneter, für bestimmte Zwecke angelegter Apparat, der die Gesamtaufassung des Instituts als Gesellschaft nicht hindert“³¹⁾.

Kitünik ebből, hogy Gerber az alaki személyegység elméletéhez igen közel áll, a mennyiben ugyanis az ő nézete szerint is a részvénytársaság csak bizonyos tekintetben szerepel jogi személy gyanánt, miglen a valódi jogalanyok mégis az egyes részvényesek. E mellett Gerber elmélete élénken emlékeztet Kuntze alantabb érintendő elméletére is, a mennyiben a jogi személy substrátumát szintén a társasági vagyonban találja. Magára a konstrukcióra csak azt jegyezzük meg, hogy a mily mesterkélt egyrészt, ép oly tarthatlan másrészt. Ha a részvényesek a társasági vagyon valódi alanyai, akkor nem értjük, hogyan lehessen a társasági vagyon önálló jogi személy? Ha pedig a társasági vagyon jogi személy, akkor nem értjük, hogyan legyen a részvénytársaság egészben véve mégis közönséges társaság? A societas és universitas összekapcsolása sehogy sem igazolható s Gerbernél annyival inkább csodálkozunk azon, hogy ő ezen összekapcsolást megkísérettette, mert hisz épen ő az, a ki a societas és universitas összekapcsolása ellen legélénkebben kikelt³²⁾, s a ki ugyan csak rendszerében maga mondja:

„Universitas und communio sind zwei begriffliche Gegensätze, die eine wirkliche Verschmelzung nicht zulassen“³³⁾.

³¹⁾ L. i. m. 539. s. k. l.

³²⁾ Bemerkungen zur Beurtheilung genossenschaftlicher Verhältnisse. (Zeitschr. f. Civilrecht u. Process. XII. köt. 198. s. k. l. és Gesammelte juristische Abhandlungen. I. köt. 188. s. k. l.) ³³⁾ System 129. l.

Ezen ellenmondást sehogy sem tudjuk magunknak megmagyarázni, még kevésbé azt, hogy Gerber a szövetkezetet valóságos jogi személynek tekinti, a részvénytársaságot ellenben nem, holott a részvénytársaság bizonyára könnyebben egyeztethető össze a jogi személyiséggel, mint a szövetkezet.

Az alaki személyegység elméletéhez hasonló azon elmélet is, melyet legújabbán Dahn állított fel³⁴⁾, s mely abban áll, hogy a közkereseti és betéti társaság relativ jogi személy, ellentétben a tulajdonképi vagy abszolút jogi személylyel, minő Dahn nézete szerint a részvénytársaság is. Relativ a közkereseti és betéti társaság jogi személyisége Dahn szerint azért, mert csak kifelé, azaz harmadik személyekkel szemben szerepelnek mint jogi személyek, miglen befelé a társaság pusztán szerződési viszony, melyre a római *societas* elvei jönnek alkalmazásba; különösen pedig azért, mert a társaság mint jogi személy felelőssége a társasági adósságokért csak primáris, másod sorban a tagok lévén felelősek. Dahn abból indul ki, hogy a valódi jogi személy kizárja a tagok felelőségét s szerinte a jogi személy negatiója forog fenn, ha a társaság maga nem fizethet s a hitelezők a tagok ellen kénytelenek fordulni:

„Wird die Voraussetzung — ugymond — Standhalten der Gesellschaftsfirma, nicht erfüllt, so wird nun volloffenbar, dass diese juristische Person eben nur eine relative war; der nicht mehr stichfeste Schild fällt und die Angreifer halten sich auf die hinter demselben Aufgestellten“³⁵⁾.

Ezen elmélet tarthatlansága nyilvánvaló. Már fentebb kimutattuk, hogy a tagok felelőssége a jogi személy fogalmával nem ellenkezik. Hogy különösen azon körülmény, miszerint a hitelezők esetleg az egyes tagok ellen fordulnak, miért tartalmazná a társaság jogi személyiségének negatióját, azt részünkről belátni képesek nem vagyunk. Ugyanazon joggal lehetne azt is mondani, hogy midőn valamely physikai személy mint adósért egy kezes fizet, ezáltal a főadás elveszti személyiségét! Hogy a társaság jogi személyisége meg nem szűnik, midőn a tagok vétetnek igénybe, kitűnik különösen abból, hogy a társaság még mindig önállóan jogviszonyokba lép, jóllehet a kereset a tagok ellen javában foly s ha a tagok ellen végrehajtás is intéztetik, azért még a társulat sem liquidálni, sem csődöt mondani nem tartozik. Hogy a közkereseti és betéti társaság csak kifelé volna jogi személy, azt részünkről szintén nem ismerhetjük el, fentartván magunknak, ezt alantabb behatóan indokolni.

³⁴⁾ Handelsrechtliche Vorträge. 76. s. k. l.

³⁵⁾ L. i. m. 81. l.

Az alaki személyegység elméletét követi végre még Salkowski is³⁶⁾. Ő azonban nemcsak a kereskedelmi társaságokat, hanem a testületeket általában tekinti alaki személyegységek gyanánt, úgy hogy a kereskedelmi társaságok semmiben sem különböznek a tulajdonképi testületektől, mint ő azokat magának képzei. Nem lehet feladatunk Salkowski mindenesetre érdekes elméletét ismertetni és megbírálni, s azért csak azt jegyezzük meg, hogy a mit Laband talpraesett bírálatában³⁷⁾ ellene felhoz, azt részünkről is feltétlenül aláírjuk.

HATODIK FEJEZET.

A kereskedelmi társulatok mint dologjogi alapokon nyugvó egyesületek.

A kereskedelmi társulatok kizárólag az azokat alkotó tagok anyagi érdekeinek szolgálván: azoknak súlypontja kétségkívül a társasági vagyoni fekszik, sőt társasági vagyoni nélkül kereskedelmi társaság nem is képzelhető. Ez áll különösen a részvénytársaságról, melynek keletkezése és létezése egyenesen fel van tételezve attól, hogy egy vagyoni, az alap-tőke, fenforogjon, s ha a részvénytársaság vagyoni elenyészik, a társaság is meg kell hogy szűnjék, a minthogy általában a részvénytársaság csak azért létezik, hogy bizonyos vagyoni körnek szolgáljon. Hasonlag már a betéti társaság fogalmában fekszik, hogy egy társasági vagyoni létezzék, mely ha egyebet nem is, de mindenesetre a kütagok betételeit kell hogy tartalmazza. De a közkereseti társaság és a szövetkezet sem állhat fenn társasági vagyoni nélkül, mert ha ezeknek keletkezéséhez és fennállásához egy vagyoni alap jogilag nem is szükséges, úgy mégis tényleg vagyoni hiányában ezek sem igen létezhetnek.

A vagyoni jogi mozzanat ezen nagy jelentősége nem maradt befolyás nélkül a kereskedelmi társulatok jogi természetének megítélésére nézve. A jogi személy fogalma az uralkodó iskola által körül lévén sánczolva annyira, hogy azt a kereskedelmi társulatokra alkalmazni nem lehetett, másrészt annak felismerése, hogy a kereskedelmi társaságok a közönséges magánjogi társaságokra vissza nem vezethetők: ezen körülmények szükségképen magukkal hozták azt, hogy a kereskedelmi társulatok új fogalmak alá vonattak, már azért is, mert a jogi személy fogalmát magát átalakítani és megrostálni egy Savigny, Puchta s mások tekintélyével szemben jó sokáig mégis csak kockázatos dolog volt. A jogi személy megszokott fogalmát tehát megtartották s a kereskedelmi társulatok tekintetében

³⁶⁾ Bemerkungen zur Lehre von den jur. Personen. Lipse 1863.

³⁷⁾ L. Zeitschrift f. d. gesammte Handelsrecht. VII. köt. 181—184. 1.

inkább beszéltek szövetkezetekről, alaki személyegységekről, modifikált társaságokról stb. Ha pedig már új fogalmak felállítása közel fekvő expediensnek találtatott, misem volt természetesebb, mint e tekintetben épen a kereskedelmi társulatok vagyoni jogi mozzanatát kiindulási pontul választani.

Első, ki nevezetesen a részvénytársaságok jogi természetére nézve a vagyoni momentumot előtérbe helyezte, Gans volt¹⁾. Ő a részvénytársaságot tőkeegyesületnek (Capitalsvereinigung) tekinti, mely csak az összes tagok képviselői által cselekedhetik, úgy azonban, hogy voltaképen mégis a tagok mint a részvénytársaság vagyonának condominiái az alanyok. Csak annyiban különbözik a részvénytársaság más társaságtól, a mennyiben utóbbinál maguk a tagok cselekszenek, s a tagok egyénisége lényegesen tekintetbe jön, holott a részvénytársaságnál a tagok személyisége egészen közömbös.

Gans ezen inkább csak melleleg odavetett mint kifejtett nézete, úgy látszik impulsust képezett azon elmélethez, melyet később Marbach állított fel²⁾, s mely lényegében következő: Marbach szerint a részvénytársaság sem societas, sem universitas nem lehet (5. l.). Societas azért nem, mert ez lényegesen kötelmi jogviszonyt tételez fel az egyes tagok között, holott a részvénytársaságnál kötelmi viszony nem létezik. A societasnál továbbá meghatározott személyek egymáshoz viszonya forog fenn, míg ellenben a részvénytársaságnál az azt alkotó személyek tekintetbe nem jönnek, de igenis azon körülmény, hogy a tagok részvényekkel, tehát dolgokkal bírnak. Ez annyira lényeges, hogy ilyenek nélkül tagsági jogok nem is képzelhetők. A societasnál is előfordulhat ugyan dologi közösség, azonban ez lényeges kellékeihez nem tartozik (8. l.). De a részvénytársaság nem is universitas, mert az universitas alatt egy önálló s az egyes tagoktól különböző alany értetik, már pedig a gyakorlatban előforduló példák³⁾ mutatják, hogy a részvényesek mint egyesek, nem pedig mint összeség válnak felelősséget a társulati kötelezettségekért. Ezen, a gyakorlati életben tényleg előforduló társulatok nem volnának részvénytársulatok, ha a részvénytársulat universitas volna. Pedig mégis azok. Minthogy tehát részvénytársulatok léteznek, melyek az universitástól különböző alakban lépnek fel, a részvénytársulat természete universitas nem lehet (11. l.).

¹⁾ Beiträge zur Revision der Preussischen Gesetzgebung 1830. I. köt. 2. rész. 181. l.

²⁾ L. Ein Wort über den Rechtscharakter der Actiengesellschaften. Lipse 1844.

³⁾ Marbach a 9. lapon több biztosító társulat alapszabályait idézi.

E helyett Marbach a részvénytársaságban u. n. dologjogi társaságot lát, azaz oly társaságot, melynél a tagok nem obligatiók mint a societasnál, hanem dolgok s ezeken alapuló jogviszonyok által vannak összekapcsolva (33. l.). Ezen dolgok a részvénytársaságnál a részvények, melyeknek birtokával a tagsági jog tartozék gyanánt elválaszthatlanul össze van kötve, s melyeknek birtoka nélkül a tagság sem meg nem szerezhető, sem nem gyakorolható (43. l.). Ezen dologjogi társaság főeleme a részvényesek jogközösségének felmondhatlansága, mely azonban csak relativ, azaz addig tartó, míg a részvénytársaság fennáll (44. l.). Második fő eleme ezen dologjogi társaságnak a társasági vagyon különállása (Sondervermögen), melynélfogva az a társasági hitelezők irányában kizárólagos biztosítási, kielégítési és végrehajtási objektum gyanánt szerepel s melyből a részvényesek magánhitelezői teljesen ki vannak zárva, ép úgy mint a társasági hitelezők a részvényesek magánvagyonából (47. l.).

Tényleg tehát ezen dologjogi társaság, mely tisztán germánjogi intézmény, nem más mint communio, melynél azonban az osztálykereset ki van zárva (tehát nem közönséges communio mint a római jogban), s mely azonfelül dologjogilag mintegy organizált jogegész gyanánt jelentkezik (37. l.), s melyhez, tekintve, hogy egy communio mint ilyen üzletet nem folytathat, még egy tulajdonképeni társasági elem is járul hozzá (39. l.).

Szemügyre vévén Marbach elméletét, azt találjuk, hogy az általa felállított dologjogi társaság valóságban nem más mint societas, mely egyszersmind mintegy organizált jogegész képez; azonban egy societas obligatio nélkül, a tagok egyéni meghatározottsága nélkül, egyoldalú felmondási jog nélkül, vagyis más szavakkal: egy jogi lehetetlenség⁴⁾.

De még megengedve, hogy ily dologjogi társaság konstruálható volna, még akkor is a részvénytársaság ezen fogalom alá nem sorozható. Nem sorozható pedig azért, mert a részvényeknek (részvényjegyeknek) oly jelentőséget tulajdonítani, hogy a részvényesi jogok csak általuk szerezhetők, s hogy azok elvesztésével a részvényjog is megszűnik, nem lehet. Mert habár részvények mint a tagsági jogot igazoló okmányok rendszerint előfordulnak is a részvénytársaságoknál, úgy mégis vannak esetek, midőn részvények nem adatnak ki. Így nevezetesen, midőn az alaptőke még teljesen befizetve nincs, sőt némely törvényhozások szerint ily esetben részvények, különösen bemutatóra szóló részvények kibocsátása nincs is megengedve. Az ily esetben kiadatni szokott ideiglenes részvényjegyek sem elkerülhetlenül szükségesek, sőt

⁴⁾ L. Renaud i. m. 149. l.

képzeltetők s tényleg előfordulnak oly részvénytársulatok is, melyeknél részvények általában nem adatnak ki, a midőn a részvényesi minőség megszerzése és a részvényjog pusztán a részvénykönyv által igazoltatik⁵⁾.

Hogy egyes, különösen a német kereskedelmi jog kodifikációja előtt keletkezett részvénytársulatok alapszabályai nem lehetnek mérvadók a részvénytársaság jogi természetének megítélésére nézve, azt alig szükséges kiemelnünk. Tudjuk, hogy alapszabályok nem szoktak mindig nagy szakértelemmel szerkeszteni!

Ugyancsak a kereskedelmi társulatok vagyoni jogi alijából indulnak ki: Bekker, Kuntze és Randa. Ezen írók elméletei azonban tetemesen másként formulázvák mint Marbach elmélete s nem is szorítkoznak pusztán a részvénytársaságra. Egymás között ezen három író szintén sokban eltér; a mi azonban mindháromnak közös jellemzéseül szolgál, az a kiindulási pont, mely nem más, mint a kereskedelmi társaságok vagyoni központja: az üzlet. Midőn pedig az üzletet kiindulási pontul választják, egyszersmind túl mennek a kereskedelmi társaságok tanán s vizsgálataik körébe az egyes kereskedő üzletét is vonják.

Bekker szerint⁶⁾ a kereskedelmi vagyon általában *czélvagyon* (*Zweckvermögen*) „d. h. ein Complex von Werthstücken, die nicht sowohl durch die Person, an der sie haften, als durch den Zweck, dem sie dienen, zusammengehalten werden“. Ezen czélvagyon azonban, ellentétben az alapítvánnyal, mely független czélvagyon (unabhängiges Zweckvermögen), nem önmagának ura, hanem mindig egy urra, egy tulajdonosra vezetőre vissza, a kitől sorsa függ, minélfogva Bekker azt „abhängiges Zweckvermögen“-nek ke-

⁵⁾ A magyar k. t. szerint ez ugyan nem lehetséges, mert a 147. §. a részvények kibocsátását lényegesnek tekinti. Ugyanaz áll a német k. t. szerint (l. Renaud i. m. 123. l.) Ellenben nem lényeges a részvények kibocsátása a spanyol k. t. 282. cz., a szerb k. t. 37. §. szerint. Valjon a Code de Commerce szerint is? kérdéses lehet, tekintve hogy annak 34. cikke csak azt mondja: „Le capital de la société anonyme se divise en actions et même en coupons d'actions d'une valeur égale.“ Azonban a francia jogászok ez intézkedést nem tartják abszolútnak, sőt midőn az 1867-ki francia társasági törvény tárgyalásakor a Corps législatif-ben Olivier Emile és Picard azt indítványozták, hogy kimondassék, miszerint részvénytársaságok részvénykibocsátás nélkül is engedtesse meg, ez indítvány, különösen a kormány képviselője Rouher ellenzése folytán, épen azért mellőztetett, mert a C. d. comm. id. cikke nem abszolút intézkedés. (L. Vavas seur Traité théorique et pratique des sociétés par action Paris 1868. no. 325. s. k.) — Hasonló felfogást tanusit Renaud (i. m. 121. 123. l.) csak hogy ő a C. de comm. 36. cikke alapján okoskodik, a mi nézetünk szerint helytelen.

⁶⁾ L. Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. IV. köt. 499. s. k. l.

reszteli. Minthogy pedig a kereskedelmi vagyon mégis bizonyos önállósággal, bizonyos elzárkozottsággal bír a tulajdonos egyéb vagyonával szemben, Bekker ezen célvagyonat egyszerűsmind külön vagyon (Sondervermögen, Sondergut) gyanánt fogja fel.

Ezen célvagyon természete ugyanaz, akár egyes kereskedő, akár kereskedelmi társulatok üzlete forogjon szóban. Különbség csak annyiban van, a mennyiben nem társasági üzletnél csak egy személy az ur, a tulajdonos; míglen a társasági üzlet több személyre, mint közös tulajdonosokra vezetendő vissza. Különbség továbbá még annyiban forog fenn, a mennyiben az ur jogosítványa vagy közvetlenül annak személyén, vagy egy darab papiroson (részvény) alapszik, valamint, hogy az ur az üzleti adósságokért vagy maga is felelős, vagy nem.

Bekker ezen elméletének az által igyekszik támaszt nyújtani, hogy a kereskedelmi vagyonat a római *peculium* analogiájára vezeti vissza, mely szintén a tulajdonos egyéb vagyonával szemben bizonyos önállósággal birt, külön jogokkal és kötelezettségekkel, s mely szintén az ur által meghatározott bizonyos célnak szolgált, a nélkül azonban, hogy azért a tulajdonos akaratának alávetve lenni megszűnt volna.

Bírálat alá vévén ezen elméletet, mindenekelőtt azt kell kérdeznünk, valjon jogosult-e az, hogy a nemtársasági üzlet a társasági üzlettel azonosíttassék? Hogy a kereskedelmi társulatok vagyona önálló existenciával bír, abban Bekkerrel, eltekintve elméletének további tartalmától, teljesen egyetértünk. Lehet-e azonban ezen önállóságot az egyes kereskedő üzleti vagyonának is vindikálni? Nézetünk szerint nem. Mert ha az egyes kereskedő üzletének ugyanazon célja is van mint a társasági üzletnek, abból még nem következik, hogy az szintén önálló, a kereskedő egyéb vagyonától független egész. Az által, hogy valaki vagyonát több részre hasítja, minden résznek külön, önálló célirányt szab, s ezen különböző céloknak megfelelő külön kezelést és igazgatást rendel: magában véve még semminemű különös jogviszonyok nem támadnak. A tulajdonos maga az egyes kihasított vagyonrészeket, bár mennyire tekintse külön, önálló egységeknek, ennek megfelelőleg az egyes részeket bizonyos viszonyzatokba állítván egymáshoz, pl. hogy egyik a másiknak hitelezzen, egyik a másikra váltót intézvényezzzen stb., úgy mindez igen hasznos, sőt szükséges eljárás leend a rendes könyvvitel s az egész vagyon kellő igazgatása szempontjából, jogi hatásokról azonban ép oly kevésbé lehet szó, mint ha valaki áttekintés végett minden foglalkozási ágáról külön számadást vezet és különböző pénz-

tárakat állít fel, melyeket egymásnak kölcsönözni hagy⁷⁾. Tényleg és gazdaságilag véve az egyes kereskedő üzleti vagyona teljesen különálló lehet többi vagyonával szemben, de jogilag azért még nem az. Ha az volna, akkor bizonyos jogi következmények is mutatkoznának, pedig ilyenekről szó sincs⁸⁾. Azt állítja ugyan Bekker (548. l.), hogy az üzleti hitelezőknek előjoguk van csőd esetében az üzleti vagyona nézve, s hogy ezt a szokásjog, sőt a római jog is⁹⁾ igazolja: azonban maga is kénytelen bevallani, hogy ilyennemű szokásjogot határozottan bebizonyítani nem lehet, és hogy az újabb törvényhozások ily előjogról mitsem tudnak. Hogy számos régibb író azon esetben, ha egy kereskedőnek több üzlete volt, minden egyes üzlet hitelezőinek elsőbbséget tulajdonított az illető üzlet vagyonára nézve a másik üzlet hitelezői fölött¹⁰⁾, s hogy ugyanazon felfogással a római jogforrásokban is találkoztunk¹¹⁾, azt elismerjük, de hogy az üzleti hitelezőknek előjoguk lett volna a magánhitelezőkkel szemben, névszerint azon esetben is, midőn csak egy üzlete volt valakinek, arról a régibb írók mitsem tudnak. Az újabb jog álta-

⁷⁾ V. ö. Salkowski i. m. 59. l. — ⁸⁾ L. Gelpcke Zeitschrift für Handelsrecht. II. 20. l.

⁹⁾ Idézve L. 5. §. 15. 16. de tributoria act. (14. 4.)

¹⁰⁾ Igy pl. Straccha Tractatus de mercatura seu mercatore Amstelod. 1669. pars VII. P. ult. no. 20. s. k. — Scaccia Tractatus de commerciis et cambiis Genevae 1664., a ki azt mondja (§. VI. gl. I. no. 93.): „Declara . . . ut quamvis idem sit Franciscus, qui est Genuae et Franciscus, qui est Placentiae, ut dixi, tamen sunt diversi quoad bona et quoad creditores, et proinde si iste Franciscus haberet utroque loco banchum, seu negotiationem trafficum, tabernam voltam, sive apothecam, et in utroque negotio traffico seu banchu haberet creditores et decoqueret (csődtét mond) seu fieret non solvendo, utique fieret separatio rerum et mercium unius negotii a rebus et mercibus alterius negotii, et similiter fieret separatio creditorum, quia creditores unius negotii remanerent creditores in illo negotio cum praelatione aliis creditoribus alterius negotii etiam anterioribus.“ — Hasonlólag nyilatkozik Casaregis Discursus legales de commercio. Florentiae 1719. I. köt. disc. 39. no. 18.: „Advertendum pariter est, quod saepe a mercatoribus duae aut plures negotiationes vel societates ineuntur et quandoque una in uno loco aut civitate et altera in alio quo casu licet aliqua ex dictis negotiationibus vel societatibus decoxerit, altera nullatenus tenebitur pro debitis societatis decoctae et decoctio unius in aliam minime influit et sic creditores unius negotii non confunduntur cum creditoribus alterius, sed singuli quoad suam negotiationem praeferendi sunt aliis“ stb. — L. még: Dabelow Lehre vom Concurs. 347. l. Heise Handelsrecht. 112. l. 2. jegyz. Brinckmann i. m. I. 23. §. 6. jegyz. Hassenpflug, Elvers-féle Themis I. köt. 1. füz. 59—72. l. Ellenkező vélemény: Bayer Konkursprocessben 21. §. III. sz. Vangerow Pandekten 593. §. II. 2. jegyz. s mások.

¹¹⁾ V. ö. az idézett L. 5. §. 15. (14. 4.): „Si plures habuit servus creditores, sed quosdam in mercibus certis, an omnes in isdem confundendi erunt et omnes in tributum vocandi? ut puta duas negotiationes exercebat, puta sagariam et linteariam, et separatos habuit creditores puto separatim eos in tributum vocari: unusquisque enim eorum mercedi magis quam ipsi credidit.“

lában nem ismer ilynemű előjogokat¹²⁾, s ha Bekker de lege ferenda szükségesnek tartja, hogy az egyes különálló üzletek hitelezői elkülöníttessenek s külön kielégíttessenek, úgy e követelmény jogosultságát elismerni képesek nem vagyunk, sőt azt hisszük, hogy ilynemű intézkedés a legnagyobb veszélyeket szülné; mi sem állván utjában annak, hogy a kereskedő egyik üzletből kivegyen valamit, hogy azt a másikba helyezze, s így az egyik üzlet hitelezőit megkárosítsa. Még inkább lehetségesek ilynemű gonosz szándékból eredő átvittelek a kereskedő üzleti és magánvagyonra között, a midőn vagy az üzleti, vagy a magánhitelezők károsodnának. De különben is igazságtalanság volna a magánhitelezőkre nézve, ha az üzleti hitelezők az üzleti vagyon tekintetében előnyben részesíttetnének. Végre meg sem lehet mindig határozni, valjon valaki az üzletnek, avagy a kereskedőnek mint magánszemélynek hitelezett-e? s így az üzlet önállósítása gyakorlatilag keresztül sem vihető.

Ha ekként nem oszthatjuk Bekker felfogását, mely szerint az egyes kereskedő üzlete azonos természetű volna a társasági üzlettel¹³⁾, úgy nem kevésbé helytelennek tartjuk azt, hogy a kereskedelmi vagyon a római *peculium* analo-

¹²⁾ L. Anschütz-Völderndorffi. m. II. 12. l. — L. a német bir. ker. ftvszék egy 1875. szept. 28.-kán kelt döntvényét, mely lényegében így szól: „Allerdings kann, wenn ein Kaufmann zwei verschiedene Handelsetablissemens unter verschiedenen Firmen führt, der einzelnen Firma nicht eine, der anderen Firma resp. Person ihres Inhabers gegenüber selbstständige rechtliche Persönlichkeit in dem Sinne zugestanden werden, dass der Kaufmann die Haftung mit dem einen Handelsfonds für die unter der anderen Firma eingegangenen Verbindlichkeiten ablehnen könnte. Das Gesetz erkennt aber die Befugniß des Kaufmanns, mehrere Handelsgewerbe oder auch mehrere Zweige eines Handelsgewerbes mit verschiedenen Geschäftskreisen und verschiedenen Handlungsfonds, deren jeder bestimmungsmässig dem betreffenden Geschäft dienen soll, auseinanderzuhalten, dadurch an, dass es ihm die Führung verschiedener Firmen und insbesondere eine besondere Vertretung für jede Firma in der Weise, dass der Vertreter nur für die Firma, für die er bestellt ist, und für deren Geschäftskreis, auftreten kann, gestattet. Diese bestimmungsmässige Geschlossenheit der einzelnen Handlungsetablissemens und Handlungsfonds gegeneinander, äusserlich durch die Verschiedenartigkeit der Firmen zur Erscheinung gebracht, muss aber auch ausreichend erscheinen, um dieselben als verschiedene Personen, welche in das Verhältniss von Assignant und Assignatar treten können, erscheinen zu lassen. Hiezu ist weder eine innere juristische Selbstständigkeit gegen einander erforderlich, noch wird bei der bestimmungsmässigen besonderen Verwaltung und Oekonomie des einzelnen Handelsetablissemens das Requisit, dass das Etablissement, welchem die Anweisung ertheilt wird, die Objecte der Anweisung für eigene Rechnung einziehe, dadurch in Frage gestellt, dass schliesslich die ökonomische Lage des einen Handelsetablissemens auch auf die des anderen zurückwirkt.“ (L. Entscheidungen des R. O. H. G. XX. köt 34. s. k. l.)

¹³⁾ Bekker-nek az egyes kereskedő üzletére vonatkozó elméletét elfogadta Endemann is. L. i. m. 17. §.

giájára vezettessék vissza. Mert a peculium oly sajátos intézménye a római jognak, hogy azt a modern joggal összeegyeztetni egyáltalában nem lehet. Erre hiányoznak mindenekelőtt az alapfeltételek, a római potestas és a rabszolgaság intézménye, de azonkívül is a peculium oly sajátos természettel bírt, hogy hasonlatosság közte és a kereskedelmi vagyon között absolute nincs. Ugyanis mi a peculium¹⁴⁾? Nem más, mint a szabad római polgár, (paterfamilias) által kihasított bizonyos vagyonrész, mely különösen kereskedelmi célokra szenteltetvén (merx pecularis), rendszerint egy rabszolga igazgatása alá helyeztetett. De jure a peculium megmaradt annak tulajdonában, ki a rabszolga fölött potestással bírt. A peculium tehát nem volt önálló vagyonfogalom, nem volt patrimonium, s az ur a peculiumot tetszés szerint ismét visszavonhatta. Az ur egyéb vagyonával szemben a peculium csak annyiban volt önálló, a mennyiben a hitelezők rendszerint csak abból nyerhettek kielégítést, azaz, az ur csak „peculiotenus” volt mindazon ügyletekből, melyeket a rabszolga vagy filiusfamilias, ki maga jogképesség hiánya miatt személyesen felelős nem volt, a peculium alapján kötött. Egyéb vagyonával az ur nem volt felelős, kivéven ha a rabszolga, a ki különben önállóan járt el, az ur parancsa (jussio) folytán cselekedett.

A peculium ezen természetét szem előtt tartva kitűnik, hogy, habár az egyes kereskedő üzleti vagyona tényleg a peculiumhoz külsőleg hasonló bizonyos önállóságot mutat is egyéb vagyonával szemben, mégis a peculium fogalma alá nem sorozható, mert hiányzik az önálló igazgató, a rabszolga vagy filiusfamilias, a ki maga nem felelős, s a ki bennünket csak addig kötelezhet, a meddig magunk akarjuk, t. i. a kihasított vagyonrész erejéig. Ellenkezőleg a mai kereskedő maga vezeti üzletét, s ha pl. az üzlet élén egy cégvezető is áll, a főnök azért még mindig maga az üzlet valódi intézője. Azonkívül pedig a kereskedő nemcsak az üzleti vagyon erejéig, hanem összes vagyonával felelős az üzleti adósságokért. Még kevésbé alkalmazható a peculium analógiája a kereskedelmi társulatok vagyonára, mert itt is az üzleti hitelezők részben nem szorítkoznak pusztán az üzleti vagyonra, de különben is a társulati vagyon már azért sem azonosítható a peculiummal, mert utóbbi nem önálló patrimonium, holott a társulati vagyon az, miért is a tagok a társulati vagyon fölött saját céljaikra egyáltalában nem intézkedhetnek, annak phy-

¹⁴⁾ V. ö. különösen Rösler i. h. 252. s. k. l., Salkowski i. m. 63. s. k. l. Dietzel a Bekker-féle Jahrbuchban II. és III. köt., Weiske-féle Rechtslexikon VIII. köt. 857. s. k. l. Regelsberger Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. XIV. köt. 1. s. k. l.

sikai alkatelemeit a reájok eső rész arányában vissza nem vonhatják. És ezzel egyszersmind vissza kell utasítanunk Bekker azon nézetét, hogy a tagok a társulati vagyon tekintetében közös tulajdonnal bírnak.

Bekker különben ezen itt kifejtett elméletét későbbi irataiban tetemesen módosította¹⁵⁾, a mennyiben ugyanis a közkereseti-, betéti- és részvénytársaság vagyonát önálló jogképzeménynek (selbstständiges Rechtsgebilde) nevezi, melynek alanya nem többé a tagok, mint ilyenek, hanem a „jogi személy“. De azért nevezetesen a részvénytársulatnál bizonyos tekintetben mégis condominiumról beszél, mely azonban a társaság fennállása alatt nyugszik s csak annak megszűntével éled föl!

Bekker elméletéhez közel jár Kuntze elmélete¹⁶⁾. Ő is a római peculium hasonlósághoz folyamodik s e tekintetben Bekkertől csak annyiban tér el, a mennyiben a peculium fogalmát a kereskedelmi társulatok tanára nézve nem tekinti kizárólagosan alapvető fogalomnak. Kuntze szerint is a kereskedelmi vagyon, a cég, tehát az egyes kereskedő üzlete is, „külön létegész“, csakhogy ezen létegész szerinte nem bír mindig azonos természettel, a mennyiben majd mint más tulajdonában lévő jelentkezik s ennyiben a peculiumhoz hasonló, (egyes kereskedő üzlete, közkereseti és betéti társaság vagyona) majd pedig teljesen önálló, azaz valóságos patrimonium, mely nem lévén más tulajdonában, önmaga lép föl jogalany gyanánt (szövetkezetek és részvénytársaságok). A kereskedelmi vagyon ezen különböző természetének megfelelőleg az azt létesítő személyek (egyes kereskedő, társasági tagok) viszonya ezen vagyonnal szemben is különbözik. E személyek Kuntze szerint alapítók (Stifter) gyanánt kell hogy tekintessenek, az általuk létesített kereskedelmi vagyon alapítvány, s különösen a kereskedelmi társaságoknál a tagok mint alapítótársak, coauctores, jelentkeznek. Az által azonban, hogy a társasági tagok mint coauctores lépnek föl, viszonyuk a társasági vagyonhoz, a céghez, meghatározva még nincs. E viszony különböző a szerint, a mint maguknak a vagyoni jogi hatalmat a cég fölött fentartják vagy arról lemondanak, más szavakkal: „je nachdem sie als Mitherren eines peculium, oder als Mitberechtigte gegenüber einem patrimonium gelten wollen“.

„Im ersteren Falle — folytatja Kuntze — ist die Firma nur eine unvollkommen, relativ selbstständige Persönlichkeit, und unterliegt

¹⁵⁾ L. Zeitschr. für d. gesammte Handelsrecht. XVII. köt. 379. s. k. l. és Jahrbücher für Dogmatik. XII. köt. 1. s. k. l.

¹⁶⁾ L. Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht. VI. köt. 177. s. k. l., némileg módosítva később a Kritische Vierteljahrs-Schrift VI. kötetében. 53—106. l.

daher dem Herrschaftswillen der Gewalthaber in der Weise, dass diese jederzeit die Firma einziehen oder aufgeben, beziehungsweise wechselseitig kündigen können; im anderen Falle ist die Firma eine vollkommene, absolut selbstständige Persönlichkeit mit einem Grundgesetze, in welchem der Stiftungswille der Firma die Regeln ihres Eigenlebens schöpferisch vorgeschrieben, gleichsam als ihre Seele mitgegeben hat; dieses Grundgesetz ... herrscht fortan ... von einem beliebigen Verfügungs- und Kündigungsrechte ist daher hier keine Rede“¹⁷⁾.

Ebből következik, hogy első esetben a vállalkozók (tagok) egyesülete sokkal lazább, mint a második esetben, miért kérdés támadhat, valjon ezen hiány, mely a czég (peculium) önállótlanágában, visszavonhatóságában gyökerezik, a személyes kötelék szorosabb kapcsolata által nem-e pótlendő? Ez Kuntze szerint tényleg történik, a mennyiben a közkereseti és betéti társaságnál a tagok egymással szorosabb személyes kapcsolatban állanak, mint a részvénytársaságnál vagy a szövetkezetnél, melyeknek tagjai egymás irányában teljesen idegenek. Ezen szorosabb viszonyt Kuntze egy középkori műszóval élve, *conjuncta manus*, ellenben a részvényesek ill. szövetkezeti tagok viszonyát *disjuncta manus*-nak nevezi.¹⁸⁾

Azon íróktól, kik a kereskedelmi társaságok egyes fajai között különbséget téve, a közkereseti és betéti társaságot a *societas*, ellenben a részvénytársaságot és szövetkezetet a jogi személy elvére vezetik vissza, Kuntze az előadottak szerint tehát lényegesen csak annyiban tér el, a mennyiben az előbbieket a kereskedelmi társaságok súlypontját az azokat alkotó tagokban találják, miglen Kuntze (valamint Bekker) előtt a kereskedelmi társulatok vagyona a fő, s a tagok csak másodszorban jönnek tekintetbe. Ha egyrészt tehát Kuntze ellen mind az szól, a mit már fentebb kifejtettünk, ha nemkülönben a *peculium* analógiáját, a társulati vagyon és az egyes kereskedő üzleti vagyonának részbeni azonosítását itt is vissza kell utasítanunk; úgy másrészt teljesen jogosulatlannak találjuk azon nézetet, mely szerint nem a társulati tagok összesége, hanem a társulati vagyon a kereskedelmi társaságok valódi substrátuma, mely szerint tehát a kereskedelmi társaságok inkább az alapítványok, mint a személyegyesületek, testületek kategóriájába sorozandók¹⁹⁾.

Bármily fontossággal birjon is a vagyoni elem a kereskedelmi társaságoknál, még sem lehet mondani azt, hogy jogilag ép úgy mint gazdaságilag véve a vagyon a fődolog, mely mellett a társasági tagok csak mellékszerepet játszanak. Sőt ellenkezőleg kétségtelen, hogy valamint társaság általában,

¹⁷⁾ L. Zeitschr. f. d. g. H. R. VI. köt. 203. l.

¹⁸⁾ U. o. 204. l.

¹⁹⁾ E nézetet vitatják még különösen a részvénytársaságra nézve: Auerbach Gesellschaftswesen. 281. s. k. l. és Witte Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht. VIII. köt. 14. s. k. l. Ellene l. különösen Renaud i. m. 168. s. k. l.

ugy kereskedelmi társaság sem képzelhető tagok nélkül, a mi már a társaság szó értelméből is következik. Még a részvénytársaság sem állhat fenn tagok nélkül, mert ha pl. a részvények kisorsolás folytán megsemmisítettnek,²⁰⁾ ennek szükségképeni következménye a részvénytársaság megszűnése²¹⁾. Igaz, hogy nevezetesen a részvénytársaság vagyon, alaptőke nélkül sem képzelhető, s hogy a részvénytársaság megszűnik, ha alaptőkéje elveszett. E körülmény azonban nem birhat fontossággal azon kérdésre nézve, vajon a részvénytársaság alapítvány-e vagy testület? mert a testület fogalma ki nem zárja azt, hogy a személyi elemhez még egy dologi, vagyoni elem is járuljon, a mint hogy pl. az állam, a község, a testületekhez számíttatnak, daczára hogy ezek sem képzelhetők dologi elem, t. i. terület nélkül²²⁾.

Ezen és más érvektől eltekintve azonban Kuntze konstrukciója maga a legnyomósabb érv a kereskedelmi társaságok alapítványi természeté ellen. Miután ugyanis Kuntze, daczára hogy a kereskedelmi társaságok súlypontját a vagyonban találja, a társulati tagokat mégis nem ignorálhatja, sőt elismerni kénytelen, hogy ezek nagyon is lényeges szerepet játszanak: ő azon kényszerhelyzetben találja magát, hogy a kereskedelmi társaságokat mintegy ketté hasítsa, azokat ugyan a vagyon alapjára fektesse, a vagyonnal párhuzamosan azonban még külön személyegyesületről beszéljen, úgy hogy minden kereskedelmi társaság alapítvány is, személyegyesület is egyidejűleg és kapcsolatosan. Az alapítvány a tagok egyesületével bizonyos viszonyzatba állítva képezi azután a kereskedelmi társulatok belső lényegét! Hogy ily nehézkes konstrukció nem képes bennünket kielégíteni, alig szükséges hangsúlyoznunk.

Bizonyos tekintetben, közelebb mint Kuntze áll Bekker elméletéhez Randa²³⁾. Ő is a kereskedelmi társaságok jogi természetének alapját azoknak vagyonában találja, e vagyon azonban az ő nézete szerint sem független, azaz egy jogi személy vagyona, hanem a tagoké, miért Randa azt „Personensondervermögen“-nek nevezi, a mi ugyanaz, mint Bekker „abhängiges Zweckvermögen“-je:

„Wir haben — mond Randa — bei allen Handelsgesellschaften ein eminentes Sondervermögen „abhängiges Zweckvermögen“ (Bekker), aber eben nur Personensondervermögen, kein selbstständiges, unabhängiges, subjectionloses Zweckvermögen, keine juristische Person.“²⁴⁾

²⁰⁾ V. ö. magyar k. t. 209. §. 2. bek.

²¹⁾ V. ö. Renaud i. m. 828. l.

²²⁾ V. ö. Renaud i. m. 171. l.

²³⁾ L. Archiv für deutsches Wechselrecht u. Handelsrecht. XV. köt. 1—36. l. és 337—404. l.

²⁴⁾ L. i. h. 29. l.

Ily elkülönített személyvagyon Randa szerint az egyes kereskedő üzleti vagyona is, de csak annyiban, a mennyiben egyéb vagyonával szemben szokásjog vagy partikuláris törvények által bizonyos jogi önállóságban részesül, a mit ő különben kétségbe von s de lege ferenda helytelennek tart.

Egy más helyen²⁵⁾ Randa a kereskedelmi társaságokat lényegesen mint módosított societásokat fogja fel:

„Unserer Ansicht nach — ugymond — können die Handelsgesellschaften nur als besondere Arten, als neue Formen der gemeinrechtlichen Societät aufgefasst werden, von der sie sich hauptsächlich durch die Anerkennung eines abgesonderten Gesellschaftsvermögens (Sondergut), durch die Untheilbarkeit des Betriebsfonds und durch die unter der Firma sich darstellende formelle, rein äusserliche Personeneinheit unterscheiden.“

Ilyképen Randa elmélete lényegesen azonos Thöl elméletével, melyhez még az alaki személyegység bizonyos momentuma is járul hozzá, úgy hogy ugyanazon érvek, melyeket már előbb hoztunk fel, Randa ellen is szólnak. —

HETEDIK FEJEZET.

A kereskedelmi társaságok mint jogi személyek.

Az eddigiekben kimutatni törekedvén azt, hogy a kereskedelmi társulatokat nem lehet a közönséges societás alapelvére visszavezetni; hogy ki nem elégitő azon nézet, mely szerint az egyes társulati fajok jogi természetére nézve lényeges különbség forog fenn; hogy a kereskedelmi társulatok nem németjogi alapokon nyugvó u. n. szövetkezetek; nem u. n. alaki személyegységek; nem vagyoni jogi társulatok: folytatólag most még azon nézettel kell foglalkoznunk, mely szerint a kereskedelmi társaságok kivétel nélkül valóságos jogi személyek. Ha azonban az előbb ismertetett elméletekkel szemben lényegesen kritikailag jártunk el, úgy ezen eljárást a most szemügyre veendő elméletre nézve többé nem fogjuk alkalmazni, és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert részünkről is nem habozunk a kereskedelmi társulatokat, a mint azok a mai jogéletben jelentkeznek, kivétel nélkül jogi személyeknek elismerni. A következőben ennél fogva lényegesen positive járunk el, bebizonyítván, hogy csak ezen elmélet az, mely a kereskedelmi társaságok jogi természetét leghelyesebben és legkielégítőbb módon határozza meg.

Es itt mindenekelőtt vissza kell mennünk azon vezető szempontra, melyből a kereskedelmi társaságok jogi természetének vizsgálatánál általában kiindultunk.

²⁵⁾ U. o. 31. l.

Azt mondtuk ugyanis, hogy valamint az emberi egyesülések általában nem jelentkeznek egyszersmindenkorra megállapodott, változhatlan formákban, hanem átmenet, fejlődési processus a societas, a többség elvétől, az egység, a jogi személy elvéig igenis lehetséges: úgy a kereskedelmi társulatokról sem lehet mondani azt, miszerint azok mindenkör ugyanazon jogi természettel bírtak. Kiemeltük, hogy habár a kereskedelmi társulatok a közönséges societas elvéből indultak ki, ma már azokat egészen eltérő alapokon nyugvóknak találjuk, s csak az a kérdés, vajon ezen mai megjelenésükben bírnak-e már oly kriteriumokkal, hogy azokat valóságos jogi személyeknek lehessen tekinteni?

E kérdésre habozás nélkül igen-nel felelünk. Midőn azonban ezen nézetünknek kifejezést adunk, nem mulaszthatjuk el határozottan hangsúlyozni — a mi különben magától értetődik — hogy a minő relatív a feltett kérdés, ép oly kevésbé abszolút a felelet. Mi nem állítjuk azt, hogy a kereskedelmi társulatokat lehetetlen másként, mint jogi személyeknek tekinteni; hogy a kereskedelmi társulatok belső lényegük-nél fogva, csak azért mert kereskedelmi társulatok, kell, hogy jogi személyek legyenek: hanem csak azt, hogy a mint azok a mai jogban, a tételes jogalakulás jelen stádiumában jelentkeznek, az alanyiságot tőlök elvitatni nem lehet. Volt idő, a midőn a kereskedelmi társulatok jogi természetére nézve a közönséges societas elvével tökéletesen jól és minden nehézség nélkül lehetett talán kijönni, sőt lehetséges, hogy pl. a részvénytársaság alanyiséga sokkal korábban nyert határozott alakot, mint a közkereseti és betéti társaság jogi személyisége, a mit azonban már azért is kell kétségbe vonnunk, mert a részvénytársaság általában csak az újabb időben nyerte teljes kifejlődését; annyi bizonyos nézetünk szerint, hogy ma már a societas elvét a kereskedelmi társulatokra alkalmazni többé nem lehet.

Sokan ugyan tovább mennek és azt állítják, hogy a mióta csak kereskedelmi társaságok léteznek, a szokásjog azokat mindig jogi személyek gyanánt fogta fel. Így nevezetesen Fréméry¹⁾, Troplong s mások. Azt mondja ez utóbbi egy helyen:

„Aussi loin, que l'on remonte dans les annales du commerce moderne, on trouve la société commerciale agissant comme un être moral, et signalée par les jurisconsultes comme un corps investi d'attributs particuliers.“²⁾

Valjón azonban e nézet hitelt érdemel-e, nem merjük elhatározni; annyi bizonyos, hogy nagyon kevés adat áll ren-

¹⁾ Études de droit commercial. 30. s k. l. — ²⁾ L. i. m. no. 68.

delkezésünkre, melyek azt igazolni képesek. Mert ha pl. kétségtelen is, hogy a kereskedelmi jog hazájában, Olaszországban, már a XVI. században tekintettek a kereskedelmi társulatok jogi személyek gyanánt, mint azt különösen a *Rota Genuae* döntvényei tanúsítják³⁾; ha elismerjük is azt, hogy egyes régebbi olasz írók, részben ezen döntvények alapján hasonló felfogást mutatnak⁴⁾, úgy mégis nincs kizárva, hogy egyrészt korábban a kereskedelmi társulatok lényegesen mégis közönséges *societas*ok voltak; másrészt, hogy más, nevezetesen német kereskedelmi piaczkon, más felfogás ne divott volna. De még ha felteszszük is azt, hogy a középkorban és az ujkor első századaiban a kereskedelmi társulatok általában jogi személyeknek tekintettek, úgy mégis tagadhatlan, hogy a kereskedelmi társulatok fejlődésének további folyamában, nevezetesen a XVIII. században és a jelen század

³⁾ *Rotae Genuae de mercatura et rebus ad eam pertinentibus decisiones*. Első ismert kiadás 1552-ből Bellonius-tól. Tartalmazva *Straccha* id. művében is. Egyes döntvények közül különösen kiemelendő *dec. VII. no. 10.*: „*Societas est corpus mysticum ex pluribus nominibus conflatum*“ stb.

⁴⁾ Így már *Salicet* mondja, hivatkozással *Cinus-ra* (*L. Tropolongi. m. no. 62. 2. jegyz.*): „*Plures fecerunt societatem in arte cambii, et unusquisque certam quantitatem debet ponere in bursa communi, et omnes ex eis unum constituerunt qui praeeset tabulae et bursae; petit iste praepositus, societatis nomine, ab uno eorum quantitatem quam ponere debebat in societate; excipit iste: Tu mihi debes tantumdem vel partem, unde illud compenso. Queritur an possit? dicendum est, quod non; quia iste alienum debitum compensat, non quod debetur a societate, cujus nomine petitur; iste enim non petit ut sibi debitum, nec ipse ut singularis persona, sed debitum societatis. Ideo ei non compensatur, quod ipse ut singularis persona debet... quia si pecunia ista est statuta ad usus communes societatis, facit, quod istud non sit distributum singularis personae sed societatis, quia quod est universitatis, non est singulorum.*“ — Még határozottabban nyilatkozik *Scaccia i. m. §. 1. Quaest. 1. no. 450.*: „*Aliud est corpus unius societatis, et aliud est quilibet socius ipsius societatis.*“ — E felfogás visszatükröződik más helyen is. *L. §. 6. gl. 1. no. 94.* „*Extende primo hanc declarationem, ut Rep. Genuensi procedat etiam ex dispositione statutorum li. 4. c. 12. §. creditores, quo disponitur, ut creditores societatum, sive rationum, sive sunt sub nomine unius tantum, sive plurium, sive in dominio, sive extra, in rebus et bonis societatum, seu rationum praeferantur quibuscunque aliis creditoribus sociorum singulorum, vel proprio vel quovis alio nomine, et in dictis rebus, et bonis dicti creditores intelligantur, et sint potiores et anteriores tempore, hypotheca et privilegio, dictaeque res, et bona intelligantur dictis creditoribus hypothecata speciali pignore cum privilegio, ita ut praeferantur dotibus et aliis quibuscunque, excepto eo, qui rem suam, vel quondam suam praetenderet.*“ — *Nr. 95.*: „*Extende secundo, ut si unus particularis sit creditor unius ex sociis alicujus societatis et sit etiam debitor societatis, non possit hoc debitum, quod habet cum societate compensare cum credito, quod habet contra dictum socium, etiam si illud habeat occasione alterius societatis, nisi fuerit prius satisfactum creditoribus societatis.*“

első felében, legalább a kereskedelmi világ nagy részében, ily felfogásról vajmi keveset tudtak, különben a kereskedelmi társulatok jogi személyisége elleni küzdelem Németországban oly erős és tartós bizonyára nem lett volna. Azonkívül nem szabad elfelejtenünk azt, hogy a közép-, sőt az ujkorak is egészen a legujabb időig oly zavart fogalma volt a jogi személyekről, hogy a mutatkozó nyomok kielégítő bizonyítékok gyanánt egyáltalában nem vehetők. —

Két kritérium van, melyeknek fenforgása esetében a kereskedelmi társulatok jogi személyiségéről teljes joggal beszélhetünk: 1) ha a társulat saját tagjaival szemben jelentkezik mint önálló alany, mint jogosított és kötelezett fél (belső viszony); 2) ha a társulat a külső forgalomban, harmadik személyekkel szemben is, mint saját tagjaitól különböző, önálló alanyiséggal bíró egység lép föl⁵⁾ (külső viszony). Ha tehát sem befelé, sem kifelé⁶⁾ nem az egyes tagok vannak jogosítva és kötelezve, hanem egy tőlők különböző, ideális valami; ha ezen viszony a társulat minden életmozzanatában, úgy az anyagi mint az alaki jog terén érvényesül, akkor kétségtelen, miszerint jogi személyekkel van dolgunk. Hogy ezen kritériumok a kereskedelmi társaságoknál, és pedig nemcsak a részvénytársaság- és szövetkezet-, hanem a közkereseti és betéti társaságnál is csakugyan teljes mértékben fenforognak, azt a következőkben nem leend nehéz bebizonyítanunk.

A). A kereskedelmi társulatok jogi személyisége azoknak belviszonyait tekintve.

E munka folyamában már volt alkalmunk kiemelni, hogy a kereskedelmi társulatok bizonyos üzleti vagy on nélkül hivatásukat betölteni nem képesek. Tényleg a társulatban egyesülő emberek első gondja leend, hogy ilyen a társaság céljainak szolgáló vagy on létesíttessék, a mi különösen akként történik, hogy minden tag helyettesíthető vagy nem helyettesíthető dolgokat, pénz- vagy egyéb követeléseket helyez a társaság tulajdonába, úgy hogy ezen betételek, befizetések összevéve képezik azután a társaság vagy onát. Ezen eljárással találkozunk úgy a részvénytársaságnál, mint a többi társulati fajoknál, és különbség legfeljebb csak annyiban van, a mennyiben a részvénytársaság ily befizetések nélkül egyálta-

⁵⁾ V. ö. L. 7. §. 1. D. quod cuj. un. (3, 4): „Si quid universitati debetur, singuli non debentur, nec quod debet universitas, singuli debent.“

⁶⁾ A külső viszony magában véve még nem elegendő és csalódnak azok, kik, mint pl. Ihering, Salkowski s mások, a jogi személyiség kritériumát csak annak külső fellépésében találják. Hogy a külső viszony a fontosabb, elismerjük, de azért a belső viszony is tekintetbe veendő.

lában nem keletkezhetik, holott a többi társulati fajoknál egészen jól képzelhető azon eset, hogy a tagok befizetéseket, betételeket nem tesznek, nevezetesen ezeket egy későbbi alkalomra halasztják, t. i. a midőn arra szükség van. De ha ez képzelhető is, úgy mégis a társasági szerződés rendszerint meg szokta állapítani azt, hogy a tagok (a közkereseti és betéti társaságnál nem szükségképen valamennyi) mindjárt a társaság keletkezésénél bizonyos betételeket tegyenek össze. Ha valjon ezen betételek egyszerre tétetnek és egyszersmindenkorra megszabott nagyságban állanak-e, avagy successive eszközöltetnek, mint pl. a szövetkezeteknél, a betételek természetére nézve közömbös.

Midőn a társasági tagok betételeiket ekként egyesítik, mindenekelőtt azon kérdés merül fel, valjon mit jelent ez? Hogy az egyes tag kizárólagos tulajdonáról a betétel fölött lemond, kétségtelen, mert hisz' többé ő maga egyedül a betételben foglalt dolgok vagy követelések fölött nem rendelkezhetik. A kérdés tehát csak az, valjon a betételek a tagok kizárólagos tulajdonából a tagok közös tulajdonába, avagy pedig a társaság mint önálló alany szintén kizárólagos tulajdonába mennek át — valjon nem teljes, vagy teljes tulajdonátruházásról van-e szó? E kérdésre megfelelhetünk, ha azon feltevésből indulunk ki, hogy valamely tag ígéretének ellenére, befizetését, betételét teljesíteni nem akarja. Ily esetben természetesen a társasági szerződés alapján bírói kényszer alkalmazásának leendő helye. Alkalmazva a condominium elvét, hová fogunk jutni? Minden tag a másik tag betételében pro parte tulajdonos lévén, következtésképen ezen tulajdont pro parte sua érvényesítheti is. Ha tehát egy tag betételét nem teljesíti, a többi tagok ellene perelhetnek; miután pedig közös tulajdonról van szó, a közös tulajdon elvének pedig az alaki jogban a pertársaság (litis consortium) felel meg, ennek értelmében minden tag a késedelmes tag ellenében, habár csak pro parte sua, mint önállóan jogosított perfél szerepel. A késedelmes tag mint alperes ellenében voltaképen tehát ugyanannyi felperes állandó szemben, mint a hány részre a betétel megoszlott volna, kivéven azon részt, melyet a késedelmes tag mint condominus maga tartott volna meg. A keresetileg fellépő tagok ugyan közös képviselőt fognak maguknak kirendelni, követelésüket egy közös keresetben fogják érvényesíteni: de mert minden tag önállóan van jogosítva saját része erejéig, mi sem áll útjában annak, hogy egyes tag a betétel őt illető követeléséről lemondjon, a per folyamában visszalépjen. Lehetséges, hogy a késedelmes alperes egyes felperesi tag ellenében oly kifogásokkal él, melyek ennek elutasítását vonják maguk után, miglen a többi tag a perben nyertes lesz. Ily esetben tehát a végeredmény az leendő, hogy

a késedelmes tag ígért betételét nem egészen, hanem csak bizonyos részben lesz kénytelen teljesíteni.

De még ha ily eset nem is fordul elő s ha valamennyi tag, mint pertárs egyformán pernyertes lesz, még akkor is hátra van azon rész, melyet az alperes betétele tekintetében mint közös tulajdonos megtart. A többi tagok az egész betétel erejéig nem perelhetnek, mert hisz' az egészre nincsenek is jogosítva, egy tulajdoni részlet megmarad minden körülmény között az alperes tagnál mint közöstulajdonosnál, s ezen részt ő a többi tagok ellenében hatályosan levonásba hoztatja.

Ilyképen a közös tulajdon eszméjéből kiindulva, lehetetlen oly eredményre jutnunk, hogy a késedelmes tag egész betételét tartoznék szolgáltatni⁷⁾. A közös tulajdon eszméje tehát semmi garantiát nem nyújt az iránt, hogy a célba vett társasági vagyon csakugyan össze fog hozatni. E garantia csak akkor van adva, ha a társulat maga mint ilyen van jogosítva a betételek tekintetében. A társulat kizárólagos tulajdonosává válván a betételeknek, az egész künnlévő betételt keresetileg követelni is jogosítva van s a perbe fogott tag legfeljebb oly kifogásokat emelhet, melyek őt a társaság ellen illetik.

Ha ekként már a betételek beszolgáltatásának szempontjából is elkerülhetlenül szükséges, miszerint a közös tulajdon eszméjéről lemondva, a társaságot magát mint jogi személyt tekintsük tulajdonosnak: ugy ezen felfogás szükségessége azon esetben is felmerül, ha valamely tag pénzbetételét, illetve befizetését nem a kitűzött határnapon, hanem később eszközli. Ily esetben a késedelmes tag a betétel után, ha más kikötve nincs, késedelmi kamatot tartozik fizetni⁸⁾, még pedig az egész betétel után, a mi jogilag véve lehetetlen volna, ha a társtag condominus volna. Ha közöstulajdon forog fenn, a társtag a betétel őt illető része erejéig kamatot a többi tagnak fizetni nem tartozik, mert midőn a többi tagot ezen része erejéig követelési jog nem illeti, ők ezen résznek megfelelő kamatot követelni sem lehetnek jogosítva: a kamatkövetelés szükségképen feltételezvé az, miszerint bizonyos főkövetelés álljon fenn!

Ha azonban e szerint a tagok betételei nem mennek át a tagok közös tulajdonába, hanem szükségképen a társaság kizárólagos tulajdonába, úgy ez még sem zárja ki azt, hogy a tagok egyes dolgok tekintetében közös tulajdonosok is legyenek. Így pl. ha egy gyárüzlet tulajdonosa valakit társtagul vesz fel olyképen, hogy gyárának eszmei fele részét előbb

⁷⁾ V. ö. Ladenburg. Archiv für deutsches Wechselrecht und Handelsrecht. X. köt. 228. l.

⁸⁾ L. k. t. 73. 132. 169. §§. — német k. t. 95. 157. 220. cz.

neki eladja, azután pedig vele olynemű társasági szerződést köt, hogy a gyár egész ingó leltára a társaságra menjen át, s hogy azon kívül a mindkettőt közösen illető gyári épületek s egyéb a gyárhoz tartozó ingatlanok a társaságnak használatul engedtesse át: a szerződő felek ezen csak használatul átengedett tárgyak tekintetében valóságos közös tulajdonosok maradnak. E tárgyak azonban tulajdonképen nem is tartoznak a társaság vagyonához, ép oly kevéssé, mint ha egy társ kizárólagos tulajdonát adja a társaság használatába. Mivel pedig nem tartoznak a társaság vagyonához, a társaság felszámolása alkalmával a felszámolók azokat nem is árverezhetik el és a társasági hitelezők a társasági csődben azok tekintetében jogot nem is nyernek⁹⁾. E példa legjobban mutatja egyszersmind, minő különbség van társasági vagyon és a tagok közös tulajdona között s teljesen alkalmas arra, hogy bennünket a kereskedelmi társaságok jogi személyiségéről meggyőzzön.

Ha már a kereskedelmi társaságok existenciájának küszöbén kénytelenítettünk azoknak jogi személyiségét elismerni, úgy ezen jelleg még inkább tűnik ki a társasági élet további stádiumaiban. Mindaddig, míg a társaság fennáll, a tagok a társasági vagyon fölött tetszésük szerint nem rendelkezhetnek, nevezetesen azt másra mint társasági célra nem fordíthatják. Ez oly korlátozása az egyéni akaratnak, mely csak abból magyarázható, hogy a tagok nem többé tulajdonosai a társasági vagyonnak, mert tulajdont képzelni anélkül, hogy a tulajdonosi jogosítványok is megvolnának, csak úgy lehetne, ha felteszszük, hogy a tulajdonos jogosítványairól, még pedig valamennyi jogosítványairól más személy javára lemondott, magának csak a névleges tulajdont, a tulajdont önmagában véve (*Eigenthum an sich*¹⁰⁾) tartván meg. De kinek javára mondana le a társtag saját részének tulajdoni jogosítványairól? Az összes tagok, vagy a társaság javára? De hisz' mindkét esetben, miután ő mégis tulajdonos marad, semmi sem állana útjában annak, hogy ő tulajdoni jogosítványait a dolgok birtokával, adott esetben ismét magához vonja. Már pedig ezt tényleg nem teheti, mert a társtag még az esetben sem nyeri vissza az általa a társaságba hozott egyes dolgokat, ha ő a társaságból kilép, vagy ha a társaság feloszlik. Ő egyebet vissza nem követelhet, mint a társasági vagyon ő reá eső részének megfelelő pénzértékét¹¹⁾. Ha pedig a behozott egyes dolgokat nem nyer-

⁹⁾ L. az egész példát Anschütz-Völderndorff-nál i. m. II. 134. l.

¹⁰⁾ L. Windscheid Pandekten. I. 514. l. 5. jegyz.

¹¹⁾ L. magyar k. t. 106., 118., 146. §§. — német k. t. 131., 143., 172. cz.

heti vissza, ez annyit jelent, hogy azok tekintetében tulajdonos sem volt többé, hanem hogy ezen tulajdon (tehát nemcsak annak egyes jogosítványai), épen másra ment át. Ellenkező esetben a társstag teljesen jogosítva volna, a saját tulajdonában, de a társaság birtokában lévő egyes dolgokat adott esetben vindikálni.

Feltéve különben azt, hogy a társaság mint ilyen nem más, mint a tulajdoni jogosítványok birtokosa, miglen a valódi tulajdonosok az egyes tagok, ez is már szükségképen oda vezet, hogy a társaság jogi személyiségét elismerjük. Mert jogot, bárminemű legyen az, csak a jogrendszer által elismert személy gyakorolhat, már pedig ha a kereskedelmi társaság nem jogi személy, miként gyakoroljon akkor jogosítványokat?!

A közös tulajdon elvével sem lehet a szóban forgó esetre nézve kijönni. Mert ha feltennők, hogy a társstag kizárólagos tulajdona helyébe az összes tagok közös tulajdona lép, úgy hogy az összes tagok nemcsak a tulajdonosi jogosítványokat gyakorolnák, akkor is az egyes tag jogosítva volna, a közös tulajdonban létező dolgok őt illető ideális része fölött szabadon és korlátlanul rendelkezni, ezen részt elzálogosítani, hagyományozni, elidegeníteni¹²⁾, különösen pedig el nem lehetne vitatni tőle azon jogot, hogy tulajdoni részletét az egyes dolgok tekintetében, feltéve hogy általában oszthatók, a társaságtól ép úgy vissza követelje, mint ha kizárólagos tulajdonos volna¹³⁾. Már pedig tényleg ezt még azon esetben sem teheti, ha a társasági dolgok oszthatók, miért is tehát közös tulajdonról nem lehet szó.

Azon tény tehát, hogy a társasági tagok még vannak fosztva attól, miszerint a társasági dolgokat tetszésük szerint, nevezetesen nem társasági célra fordíthassák, világosan mutatja, hogy a tagok a társaság tartama alatt nem alanyai a társasági vagyonnak. Az alany egyedül a társaság maga, s ha a társasági szerződés vagy a törvény valamennyi vagy egyes tagoknak, többé-kevésbé kiterjedt jogot ad, a társasági vagyon fölött társasági célra rendelkezni, az ennek alapján cselekvő tagok nem többé mint tulajdonosok, alanyok, hanem kizárólag mint a társaság képviselői, meghatalmazottjai járnak el¹⁴⁾. A kereskedelmi társaságok, mint minden jogi személy, maguktól sem akarni, sem cselekedni nem képesek. Hogy akaratukat kifejezhessék, jogi hatálylyal cselekedhessenek, szükségesek tehát, miszerint bizonyos közegekkel birjanak. Kik mások legyenek ezen közegek, mint azok, kik a társaság ügyeiben közvetlenül érdekelve vannak — a tagok? A tagok

¹²⁾ L. osztrák pog. ltvkv. 829. §. — ¹³⁾ L. osztr. polg. tvkv. 843. §.

¹⁴⁾ V. ö. L a d e n b u r g Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht I. 140. lap.

visszalépnek teljesen mint a társasági ügyek önálló alanyai; mivel azonban, bár nem mint tulajdonosok, mégis folyton érdekelve vannak, mi sem természetesebb, mint hogy ők a társasági akarat kifejezését maguknak fentartják. Ők tehát közegei lesznek a társaságnak tagsági joguk erejénél fogva. A részvényes, ki részvényt szerez, a közkereseti társtag, ki betételt tesz, a kommanditista, a szövetkezeti tag: ők mind eo ipso közegei a társaságnak, mert tagok.

Azonban a tagsági jog magában véve még nem határozza meg, minő jogokkal birjanak a tagok mint közegek, minő hatáskörrel járhatnak ők el a társaság ügyeiben? Ezt közelebbről meghatározni a társasági szerződés, illetőleg annak hiányossága esetében a tételes jogrendszer feladata. Így jutunk el a társasági alkotmány, organisatió, fogalmához, mely különböző lehet az egyes kereskedelmi társaságok szükségletéhez képest, s mely rendszerint adva van a szerint, a mint valamely társaság ilyen vagy olyan közelebbi jelleggel bír, a szerint, a mint a társaság közkereseti, betéti, részvénytársaság vagy szövetkezet, anélkül azonban, hogy eltérések ki volnának zárva, hogy egy közkereseti társaság adott esetben ép úgy ne lehessen szervezve, mint pl. egy részvénytársaság stb.¹⁵⁾

A részvénytársaságnál és a szövetkezetnél a tagok rendszerint csak annyiban szerepelnek mint a társaság közegei, a mennyiben egyes fontosabb ügyek fölött a közgyűlésen határozatokat hoznak, a társasági előjárókat választják stb. A határozatoknak végrehajtása, valamint a társaság képvisellete, az üzletvezetés azonban egy más közege, az igazgatóságnál van, mely legtöbb esetben nem is tagokból, hanem kizárólag csak megbízási viszonyban álló harmadik személyekből áll. Az igazgató lehet ugyan részvényes, ill. szövetkezeti tag, de nem kell, hogy az legyen, feltéve, hogy a társasági szerződés azt ki nem köti. Ellenkező szervezetet találunk rendszerint a közkereseti és betéti társaságnál. Itt a tagok egyszersmind képviselők, ill. üzletvezetők¹⁶⁾ is szoktak lenni, s ha egyes tagok, nevezetesen a kültagok a képviselők, ill. üzletvezetésből kizárva is, úgy mégis legritkább azon eset, hogy egy tag sem képviselheti a társaságot. A közkereseti és betéti társaságnál tehát a képviselő tagok kettős minőségben szerepelnek mint közegek, egyszer mert tagok, s másszor mert a társasági szerződés, illetve a törvény őket még szélesebb hatáskörrel külön felruházza. Mint a társaság képviselői, a közkereseti társtagok vagy komplementariusok ugyanazon szerepet játszik, mint a részvénytársaság vagy szövetkezet

¹⁵⁾ L. fentebb.

¹⁶⁾ A képviselő nem azonos az üzletvezetéssel. Rendszerint a kettő összeesik ugyan, de ez nem szükséges. L. Hahn Fr. i. m. I. köt. 306. l.

igazgatói, s valamint az utóbbiak működésükért bizonyos díjazásban részesülnek, úgy a képviselő közkereseti tag, ha nem valamennyi tag az, vagy a mennyiben betétellel nem járul közre,¹⁷⁾ illetve a beltág is tevékenysége alapján munkadíjt követelhet.¹⁸⁾ Ha nem a társaság volna az alany, ez lehetetlen volna, mert ha a tagok a főnökök, ők önmagukat csak nem díjazhatják, esetleg munkadíjukat csak nem érvényesíthetik per útján!? Semmi esetre sem érvényesíthetnék az egész munkadíjt, legfeljebb annyit, a mennyi a többi tagra esik.

A kereskedelmi társaságoknak a képviselőkön, üzletvezetőkön, igazgatókon, felügyelőkön stb. kívül lehetnek még alárendeltebb közegei is, névszerint czégvezetők, kereskedelmi meghatalmazottjaik stb. Ezek rendszerint harmadik személyek, kik a társaság szolgálatában állanak. Itt azon reánk nézve fontos kérdés merül fel, vajjon a tagok nem lehetnek-e szintén a társaság ily nemű szolgálatában? Hogy egy részvényes a részvénytársaság hivatalnoka lehet, kétséget nem szenved, sőt tényleg alig van részvénytársaság, melynél egyik vagy másik hivatalnok részvényekkel nem bírna. Elég inkonvenientia szokott ebből néha kifejlődni! Nem oly kétségtelen dolog ez a többi kereskedelmi társaságoknál, nevezetesen a közkereseti és betéti társaságnál. Hogy az üzletvezető vagy képviselő közkereseti, ill. beltág nem lehet egyszerűsrimd a társulat czégvezetője, meghatalmazottja, onnan következik, hogy ő már mint képviselője a társaságnak bír mindazon, sőt több jogokkal (ingatlanok elidegenítése stb.), melyekkel a czégvezető, ill. meghatalmazott bír. Az üzletvezető tag czégvezetővé vagy meghatalmazottá való kivevezése tehát egyrészt fölöslegest, másrészt olyasmit foglalna magában, a mi harmadik személyekkel szemben hatálytalan, mert ily kinevezés a képviseleti jog korlátozását involválná különösen az ingatlanok elidegenítése tekintetében, már pedig a képviselet korlátozása harmadik személyekkel szemben hatálytalan¹⁹⁾.

Másként áll azonban a dolog a nem üzletvezető közkereseti tagok és a betéti társaság kültagjaira nézve. Hogy utóbbiak lehetnek a társaság czégvezetői vagy meghatalmazottjai, a német és magyar kereskedelmi törvényben világosan el van ismervé.²⁰⁾ Ellenben a Code de commerce határozottan megtiltja, hogy a kommanditista bármiként részt vegyen a társaság üzletvezetésében²¹⁾, de nem azért,

¹⁷⁾ L. magy. k. t. 84. §. — ¹⁸⁾ L. Anschütz-Völdendorff i. m. II. 367. l.

¹⁹⁾ L. magy. k. t. 92. §. Anschütz-Völdendorff i. m. 192. l.

²⁰⁾ magyar k. t. 141. §., német k. t. 167. cz.

²¹⁾ Art. 27. „L'associé commanditaire ne peut faire aucun acte de gestion, ni être employé pour les affaires de la société, même en vertu de procuration.“

mert tagja a társaságnak, hanem hogy korlátolt felelősségével visszaélés ne történhessék,²²⁾ mire ezen intézkedés sanktiója, hogy t. i. ellenkező esetben a kültag egyetemleg egész vagyonával felelős²³⁾, is mutat. Hasonlag intézkedik az olasz²⁴⁾ és a hollandi²⁵⁾ kereskedelmi törvény, miglen a Code de commerce intézkedése később az 1863. május 6-ki törvény által annyiban módosított, a mennyiben az idézett szakasz azon közbenső mondata: „ni être employé pour les affaires de la société“ hatályon kívül helyezett, s ezen ilykép megváltoztatott tilalom a revideált belga Code-ba is átment²⁶⁾. Befelé tehát a kommanditista a francia és belga törvényhozás szerint is lehet alkalmazva a társaság üzletében, a mit különben némely francia író már az idézett törvény előtt is elismert, nevezeten, hogy a kültag mint irnok, könyvvezető stb. lehet a társaság üzletében alkalmazva, csak harmadik személyekkel ne érintkezzék²⁷⁾.

Ha valjon az üzletvezetés, ill. képviseléstől kizárt közkereseti társasági tag lehet-e a társaság cégvezetője, meghatalmazottja stb., vitás. A törvények erről mit sem szólnak. A legtekintélyesebb írók²⁸⁾, sőt a német gyakorlat is²⁹⁾ azonban elismerik ezen lehetőséget, s nevezetes, hogy a francia írók, kik a kültag ilynemű alkalmazhatóságát a Code de commerce alapján lehetetlennek mondják, a közkereseti társasági tag tekintetében, a ki persze minden körülmény között egyetemleg és egész vagyonával felelős, ezt elismerik³⁰⁾.

Ha ennél fogva jogilag nem lehetetlen, miszerint a képviseléstől kizárt közkereseti tag, a betéti társaság kültagja, a részvényes, valamint per analogiam a szövetkezeti tag a társaság cégvezetője, meghatalmazottja s általában hivatalnoka lehet: ebből világosan következik, hogy a tagok nem alanyok, hanem a társaság maga az alany. Mert önmagának szolgáltatásban senki sem lehet, s a szolgálati viszony alapján önmaga ellen senki sem léphet fel keresetileg, pedig ha a társasági tag a társaság szolgáltatásban áll, kétségtelen, hogy

²²⁾ L. Troplong i. m. no. 422. — ²³⁾ C. de com. Art. 28.

²⁴⁾ L. 122. cz. „L'accomandante non può fare alcun atto di amministrazione nè essere impiegato per affari della società nemmeno in forza di procura.“ Sanktió a 123. cikkben.

²⁵⁾ L. 20. cz. 2. bek. „Deze vennoot mag geene daad van beheer verrigten of in de zaken van de vennootschap werkzaam zijn, zelfs niet ui kracht eener volmagt.“ Sanktió a 21. cikkben.

²⁶⁾ Art. 22.

²⁷⁾ L. Troplong i. m. no. 435.

²⁸⁾ L. Hahn Fr. i. m. I. 377. l., Anschütz-Völderndorff II. 193. l. — Völderndorff ezeltől ezen lehetőség ellen nyilatkozott. L. Busch-féle Archiv I. köt. 147. l.

²⁹⁾ L. Busch-féle Archiv VI. köt. 160. lap.

³⁰⁾ L. Pardessus i. m. no. 1030. — ³¹⁾ L. Renaud i. m. 142., 153. lapjait.

ezen viszony alapján a társaság ellen pert is indíthat ép úgy, mint ez a társaság részéről lehetséges. Hogy a társtag nem tekinthető úgy, mint ha az összes tagok szolgálatában állana, onnan következik, hogy akkor mégis, habár csak részben volna önmagának szolgálatában!

Egy különös nyomatékú érv a kereskedelmi társaságok jogi személyisége mellett azon tény, hogy a tagok a társasággal magával és megfordítva a legkülönbözőbb jogviszonyokba léphetnek. E jogviszonyok, természetükre nézve lehetnek kötelmi jogiak vagy dologjogiak: a tagok a társasággal adás-vevési, kölcsön- s más, nevezetesen váltóbeli jogügyleteket köthetnek; a tagok a társaság vagyonában szolgálmat, zálogjogokat szerezhetnek s megfordítva lehetséges ez a társaság részéről a tagok vagyonára nézve stb. Ez áll nemcsak a részvénytársaságokról³¹⁾, hanem a kereskedelmi társaságok többi fajairól is, sőt a szövetkezetek, nevezetesen az előlegezési és hitelegyesületek, a nyersanyag beszerzésére alakult, valamint a fogyasztási egyletek nem is képzelhetők a nélkül, hogy a tagok a társasággal jogügyleteket ne kössenek³²⁾. A közkereseti és betéti társaságra nézve némelyek ugyan kétségbe szeretnék vonni ezen lehetőséget, azonban már a mindennapi tapasztalás mutatja, hogy kölcsönös jogviszonyok ezeknél is lehetségesek. Nevezetesen midőn a tagok külön magánüzletet folytatnak, ily kölcsönös jogügyletek igen gyakoriak. A kölcsönös jogügyletek lehetőségét a legtöbb író³³⁾, sőt olyanok is világosan elismerik, kik a közkereseti és betéti társaságot jogi személyeknek nem tekintik³⁴⁾; hasonlóképen a bírósági gyakorlat is, bár nem kivétel nélkül, kénytelen ezen lehetőséget megengedni³⁵⁾. Hogy a közkereseti és betéti társaság és annak tagjai között kölcsönös jogügyletek lehetségesek, kitűnik a magyar és német kereskedelmi törvényből is³⁶⁾. Mert midőn itt arról van szó, hogy „a társasági tag az általa előlegezett pénzek után az előlegezés napjától számítva kamatot követelhet“, ez világos elismerése

³²⁾ L. Sicherer i. m. 35., 114. l.

³³⁾ L. Troplong i. m. no. 76., Pardessus i. m. no. 975. *Ladenburg Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht* I. 139. *Archiv für deutsches Wechselrecht u. Handelsrecht* X. 228. l., *Demelius Jahrbücher für Dogmatik* IV. 132. l., *Brinckmann i. m.* 137. l., *Anschütz-Völderndorff i. m.* II. 141. l., *Endemann i. m.* 160. l. 3. j., 166. l. 19. j. 173. l.

³⁴⁾ L. Hahn *Fr. i. m.* I. 416. s. k. l., *Apáthy ker. jog* I. 277. l.

³⁵⁾ L. a párisi semmitőszék egy 1859. febr. 28-án kelt döntvényét (*Zeitschr. f. d. ges. Handelsrecht*. III. 569. l.); a drezdai főtvszék 1865. szept. 14-ki döntv. (u. o. XI. 528. l. és *Seuffert Archiv* XX. 157. szám), különösen pedig a német bir. ker. főtvszék egy döntvényét: *Entscheidungen* V. köt. 205. l.

³⁶⁾ *Magy k. t.* 71. §. *német k. t.* 93. cz.

ezen lehetőségnek, előlegek alatt nem lehetvén mást érteni, mint kölcsönöket³⁷⁾.

Ha ezek után kétségtelen, miszerint a kereskedelmi társulatok tagjai a társasággal magával jogügyleteket köthetnek, úgy nem kevésbé kétségtelen, hogy a tagok az ezen jogügyletekből származó követeléseiket a társaság ellen, még pedig egészen, érvényesíthetik is. A tag tehát nem tartozik tűrni, hogy a társaság a reá eső részt levonásba hozzá, sőt mi sem gátolja azt, miszerint a tag egész követelését a társaság csődjében is érvényesítse, ép úgy mint más hitelező³⁸⁾. A tag a levonást már azért sem tartozik tűrni, mert hisz ő „betétele a szerződésileg megállapított összegben túl nagyobbítani nem tartozik“³⁹⁾, már pedig ily levonás a betétel nagyobbításával azonos volna.

³⁷⁾ L. Anschütz-Völderndorff i. m. II. 141 l., Hahn Fr. i. m. I. 289. l.

³⁸⁾ L. Hahn i. m. 399., 417. l. L. a német bir. ker. ftvszék előbb idézett döntvényét, mely lényegében így szól: „Die Ansicht des Appellationsrichters, nach welcher die Forderungen eines Gesellschafters an die in Concurs verfallene Gesellschaft nicht als Passiva der Concurs-Masse der Gesellschaft in Anrechnung zu bringen sind, weil die Theilhaber in einer Firma — so drückt sich der Apellationsrichter aus — nicht in der Lage seien, zu dieser Firma, d. h. zu sich selbst in obligatorischen Verhältnissen zu stehen, kann als richtig nicht anerkannt werden. Es stützt sich diese Ansicht darauf, dass eine Handelsfirma kein von ihren Trägern völlig verschiedenes, selbstständiges Rechtssubject darstelle. Das ist richtig (?), rechtfertigt aber nicht die Folgerung. Bei dieser lässt der Apellationsrichter die Eigenart des Gesellschafts-Vermögens unberücksichtigt, nach welcher letzteres, sowohl in dem Rechtsverhältnisse der Gesellschafter unter einander, als auch in dem Rechtsverhältnissen der Gesellschaft zu dritten Personen einen für sich bestehenden Vermögensbegriff bildet . . . Der einzelne Socius kann sonach allerdings Gläubiger u. Schuldner der Societät als solcher sein. Dass solche vermögensrechtliche Trennung zwischen den Gesellschaftern und der Gesellschaft selbst im Falle des Concurses der letzteren fortbesteht, ergibt sich mit Evidenz namentlich aus der Separationsbefugniss der Gesellschaftsgläubiger . . . das Handelsgesetzbuch unterscheidet demnach auch im Concurse zwischen Gesellschaftsvermögen, d. h. dem Vermögen der Gesellschaft und dem als Privatvermögen bezeichneten Vermögen der Gesellschafter. Gerade im Concurse erscheint diese Unterscheidung von besonderer Wichtigkeit. Ihr gemäss sind die Geldforderungen und Schulden aus dem Rechtsverhältnisse zwischen der Gesellschaft u. den Gesellschaftern als — beziehungsweise — Activa u. Passiva, gleich den Forderungen u. Schulden dritter Personen zu behandeln, und dem entsprechend zur Constituirung der Masse im Concurse der Gesellschaft, sowie, wenn zugleich gegen die Gesellschafter der Concurs eingeleitet ist, zur Constituirung der bezüglichen Concursmassen in Rechnung zu bringen. Die Forderung eines Gesellschafters an die Gesellschaft bildet in solchem Falle ein Activum der Concursmasse des ersteren, dagegen ein Passivum der Concursmasse der Gesellschaft und umgekehrt.“

³⁹⁾ L. magy. k. t. 70. §. — német k. t. 92. cz.

Ilyképen tehát a kereskedelmi társaságok tagjai a társasággal szemben ugyanazon állást foglalhatják el, mint bármely más harmadik személy, s a részvénytársaságnál, valamint a korlátolt felelősségű szövetkezeteknél ezen hasonlatosság teljesen kimerítő. Nem úgy azonban a közkereseti és betéti társaságnál, valamint a korlátlan felelősségű szövetkezeteknél. Ezeknél ugyanis a hitelező nemcsak a társaságot, hanem az egyes tagokat is támadhatván meg, azon kérdés merül fel, valjon a tag mint a társaság hitelezője fordulhat-e szintén a többi egyetemleg kötelezett tag ellen? A nézetek e tekintetben eltérők, s míg nevezetesen a fentebb idézett párisi semmitőszéki döntvény az egyes tagok egyetemleges felelősségét a tag ellenében is elismeri⁴⁰⁾, addig a legtöbben nem adnak jogot a tagnak, hogy ez tagtársait a társaság elleni egész követelése alapján egyetemleg megtámadja⁴¹⁾, hanem csak azon jogot, hogy a társaság fennállása alatt ez utóbbi ellen fordulhasson⁴²⁾. Nézetünk szerint a tag, mint a társaság hitelezője, az egyetemlegesség alapján a többi tagokat igenis megtámadhatja, miután a tagok a társaság adósságaiért bármely hitelezőnek felelősek. Ebbeli kereseti joga kétségbe nem vonható. A megtámadt tagok azonban ellene mindazon kifogásokkal élhetnek, melyek a társasági szerződésből emelhetők, miután ezen társasági szerződésnek a felperes tag is alá van vetve. Addig, míg a társaság fizetéképés, a tagok a felperes tagot a társasági vagyona utasíthatják; ha pedig ezen eset többé nem forog fenn, a megtámadt tagok arra hivatkozhatnak, hogy ők betételüket felemelni nem tartoznak és ha ennek folytán a társaság feloszlására kerül a sor, az egész követelés erejéig megtámadt tagok azt érvényesíthetik, hogy a társaság adósságaiért a felperes tag is felelős, s hogy ő ezen felelősségnél fogva a reá eső részt levonásba tartozik hozni. Ugyanez áll, ha úgy a társaság mint a tagok vagyona fölött csőd nyitattik.

A kérdés különben e helyen reánk nézve nem bir fontossággal. Hogy a tagok a társasággal állhatnak jogviszonyokban s hogy az ezekből származó követeléseiket levonás nélkül érvényesíthetik: ez már magában véve elegendő érv arra nézve, miszerint a társaságot és a tagokat egymástól élesen megkü-

⁴⁰⁾ „dass ein associé, der mit seinen associés contrahirt diesen gegenüber als ein Dritter erscheint, und deshalb ihnen gegenüber von der Wohlthat der Solidarität Gebrauch machen kann.“

⁴¹⁾ L. Hahn Fr. i. m. I. 417. s. k. l., Anschütz-Völdern-dorff i. m. II. 142. l., Endemann i. m. 173. l. 20. jegyz. L. a német bir. ker. ftvszék egy 1874. márczius 28-án kelt döntvényét (Entscheidungen. XIII. köt. 145. l. idézve Apáthy-nál is ker. jog I. 277. l., ki szintén e nézetben van). Gyakorlati eredménye a mi fent kifejtett nézetünknek különben ugyanaz. — ⁴²⁾ L. különösen Hahn i. h., német bir. ker. ftvszék id. h.

lönböztetve, a társaságot jogalanynak tekintsük. Oly bizonyíték ez, mely valóban klasszikus-nak nevezhető, mert hisz senki önmagával jogügyletet nem köthet; senki tulajdont magamagától nem szerezhet, a tulajdon úgy is már nála lévén; senki dologbani joggal saját tulajdonában lévő dolgon nem bírhat, mert belső ellenmondás, hogy valakinek akarata a dolog teljes uralmára és csak részbeni uralmára terjedjen. Senki önmagával kötelmi jogi szerződést nem köthet, mert a szerződésből származó jogviszony egy személynek uralmát jelenti egy másik személy akarata fölött; a jog alanya és tárgya, uráló és uralt nem lehet azonos, az uralom tárgya szükségképen valami az uralom alanyán kívül létező⁴³⁾. Ezen kölcsönös jogügyleteket nem lehet egyedül a kereskedelmi társaságok külön vagyonának fogalmából magyarázni, mint azt Hahn Fr. és a német bir. ker. ftvszék teszik, mert midőn ezen külön vagyon mégis a tagok tulajdona gyanánt tekintetik, mégis önmagukkal kötnének a tagok jogügyleteket, a mi pedig már azért is lehetetlen, mert ha nem a társaság, hanem a tagok volnának az alanyok, minden ily jogügylet folytán részben a jog és kötelezettség ipso jure való egyesülésének (confusio) volna helye.

Hogy hová vezetne annak feltevése, miszerint a tagok a társasági vagyon alanyai, nem pedig a társaság, mutatja különösen azon eset, midőn egy tag nem maga köt ügyletet a társasággal, hanem pl. örökösödés folytán egy harmadik személynek a társaság elleni jogaiba lép. Megszűnik azért a követelés részben, mert a hitelező többé nem egy harmadik személy, hanem a társaság tagja? Ha egy társasági dolog egy harmadiknak el volt zálogosítva, elveszítse ennek örököse azért, mert a társaságnál részesítve van, a zálogjogot, vagy az esetleges kezéseket?

Ha az előadottak szerint nem a tagok a társasági vagyon alanyai, hanem alany maga a társaság, azon kérdés merül fel, vajon minő természetű azon viszony, melyben a tagok a társasággal szemben állanak, minő nevezetesen azon jog, melylyel a tagok a társasági vagyon tekintetében bírnak? Mert hogy a társaság, illetve a társasági vagyon, a tagok irányában nem oly idegen, mint harmadik személyek irányában, kétségtelen, hisz annak minden jövedelmei a tagok javára szolgálnak, s a társaság feloszlása esetében a vagyon a tagokra száll!

Hogy a tagok joga a társasági vagyonban nem tulajdonjog, kitűnik abból, hogy a tulajdonjog szükségképen azt jelentené, miszerint a tagok az alanyok, a mi pedig már az elő-

⁴³⁾ V. ö. Römer Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. XIX. k. 67. lap.

adottak szerint is lehetetlen. Vannak ugyan írók, kik daczára annak, hogy a társaságot jogi személynek tekintik, mégis a tagok jogositványait tulajdonjognak tekintik (kik a societas elvének hódolnak, természetesen csak tulajdonjogról beszélhetnek). Így pl. Troplong a részvényjog természetét határozottan közös tulajdon gyanánt fogja fel:

„Nous avons dit plusieurs fois — ugymond — que pendant la durée de la société, l'être moral est censé propriétaire, et, que néanmoins, l'n'était pas possible de séparer absolument de la personne des associés une idée de copropriété. L'action est celle idée de copropriété organisée et mise en mouvement à côté de la propriété sociale.“⁴⁴⁾

Hasonlóképen Pardessus:

„Etre actionnaire dans une société c'est avoir une part dans le fonds de cette société, en être copropriétaire.“⁴⁵⁾

Ez határozottan következtetlenség. Ha a társaság a tulajdonos, hogyan legyen akkor egyidejűleg a tag is tulajdonos? A részvényjog s általában a társtagok joga a társasági vagyomban már azért sem lehet tulajdonjog, mert hisz a társaság vagyona nem csupán dolgokból áll⁴⁶⁾!

Kuntze a részvényjogot „jus in bonis“-nak nevezi. Ezen általa felállított jus in bonis sem tulajdonjog, sem követelési jog, hanem egy analogiája a dologbani jognak, a mennyiben ugyanis nemcsak dolgokra, hanem egy egész vagyontömegre (miként a római patronus joga in bonis liberti) vonatkozik. Ezen jog magában foglalja a részvényesek jogát osztalékok követelni, valamint a vagyon aránylagos részerei igényt, ha a társaság feloszlik⁴⁷⁾. Részünkről ezen elméletet kielégítőnek nem ismerhetjük el. Mert eltekintve attól, hogy a mai jog ily különös jus-t nem is ismer, ellene különösen azon körülmény szól, hogy a részvényes a társaság fennállása alatt semminemű közvetlen uralmat a társaság vagyona fölött nem gyakorolhat, már pedig a jus in re aliena, melyet Kuntze bizonyos tekintetben szem előtt tart, közvetlen, bár nem teljes uralmat jelent!

Hasonlag tarthatatlan Renaud elmélete is, mely szerint a részvényjog:

„das durch Uebnahme (Versprechen oder Zahlung) eines bestimmten Theils des Grundcapitals eines Vereines (einer Actie in diesem Sinne) nach Massgabe eben dieses Theils erworbene Vereinsmitgliedschaftsrecht.“⁴⁸⁾

⁴⁴⁾ L. i. m. no. 140.

⁴⁵⁾ L. i. m. no. 993.

⁴⁶⁾ L. Kuntze Kritische Vierteljahrs-Schrift. VI. 78. l.

⁴⁷⁾ L. Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht IV. köt. i. h. 18. §. és Krit. Vierteljahrs-Schrift i. h. 78. l. — Előbb Kuntze a részvényjogot követelési jognak tekinté. (Lehre von den Inhaberpapieren. 506., 507. 511., 513. l.).

⁴⁸⁾ L. i. m. 98. s k. l.

Ezen jog jogot ad egy aránylagos részre a társaság nyereségeiben, és egy aránylagos részre a társaságnak a feloszláskor fenmaradó vagyonában, nem különben a részvételre a társaság határozatainak hozatalában (99. l.). Mivel pedig a részvényjog vagyoni értékkel bír, ezen jog vagyonjog, „Vermögensrecht“ — „obwohl ein eigenartiges, welches sich weder als dingliches, noch als Forderungsrecht qualificirt“ (100. l.). Ezen elmélet tarthatatlan egyrészt, mert voltaképen nem más mint definitio idem per idem: a részvényes (tag) joga egy tagsági jog! De hisz mi épen azt akarjuk tudni, minő jog? Dologi jog, kötelmi jog, vagy mi? Renaud ugyan azt mondja: vagyoni jog. De mi ezen vagyoni jog? Minden jog vagyoni jog, mely nem személyes, családi jog. Ezzel a jog közelebbi természete épenséggel nincs meghatározva. Hogy a részvényjog Renaud szerint nem dologbani, nem követelési jog, az csak negatív magyarázat, már pedig midőn valaminek természetét meg akarjuk határozni, tételes konstrukció szükséges, ez pedig Renaud-nál teljesen hiányzik, mert hogy annak leírása, mit tartalmaz valamely jog, nem meghatározása magának a jognak, kétségtelen⁴⁹⁾.

Brackenhoeft szerint a részvényjog:

„eventuelles Forderungsrecht auf einen Theil des Fonds des Vereins und des von demselben erzielten Erwerbs“⁵⁰⁾

mely nézet azért helytelen, mert a részvényes joga nem eventuális, hanem aktuális jog, mely nevezetesen az osztalék tekintetében a társaság fennállása alatt is érvényesíthető.

De a részvényjog nem is eventuális tulajdonjog, mint azt Ladenburg állítja⁵¹⁾; mert először is a részvénytársaság vagyona nemcsak dolgokból áll; másodszor pedig, mert a kötelmi jog is esetleges tulajdonjog, a mennyiben dolgok átadásáról (dare) van szó.

Az egyedül helyes nézet szerintünk az, hogy a részvényes a társulat vagyonában követelési joggal bír⁵²⁾. E követelési jog lényegesen kettős, a mennyiben kiterjed: 1. a részvénytársaság jövedelmeiben való aránylagos osztozkodásra; 2. a részvénytársaság feloszlása esetében fenmaradó tiszta vagyon aránylagos részére. Ugyanez áll a szövetkezetekre nézve⁵³⁾, és nemkülönben a közkereseti és betéti társaságra nézve is, mert jóllehet utóbbiaknál a társaság és a tagok közötti viszony szorosabb és közvetlenebb, lényeges

⁴⁹⁾ V. ö. Witte Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. VIII. 17. l.

⁵⁰⁾ L. i. h. 88. l. — ⁵¹⁾ L. Busch-féle Archiv VI. 223. l.

⁵²⁾ L. Witte i. h. 17. s. k. l., Stobbe D. Privatrecht I. 388. l. Fick Zeitschr. f. d. gesammte Handelsrecht. V. köt. 19. l., Unger Krit. Uebersch. VI. 187. l., Anschütz-Völckerndorff i. m. II. 495. l., Fréméry i. m. 32. l. A lényegre nézve Windscheid Pand. I. 153. l.

⁵³⁾ L. Sicherer i. m. 119. l., Wilckens i. m. 23. l.

különbség mégis fenn nem forog. Hogy a részvényjog rendszerint egy okmány (a részvény) birtokával jár, a közkereseti és betéti társaságnál pedig külön okmányok rendszerint ki nem adatnak, közömbös⁵⁴⁾.

E felfogás ellenében arra történik hivatkozás, hogy a tag követelése, illetve a társulat szolgáltatása nincsen meghatározva, hanem folyton változó. Így nevezetesen Tropolong (id. h.) azt mondja:

„On a dit quelquefois qu'une action ne constitue qu'un créance contre la société: ceci manque d'exactitude. L'actionnaire est plus qu'un simple créancier. Le droit d'un créancier ne varie pas suivant que le patrimoine du débiteur augmente ou diminue; il demeure invariablement tel que la convention l'a fixé; au contraire, le droit de l'actionnaire s'élève ou s'abaisse à mesure que le fonds social s'enrichit ou s'appauvrit.“

Ezen ellenvetés azért helytelen, mert egyáltalában nem áll az, hogy egy követelés tárgya az adós vagyónának változtával nem változhatnék. Ha kétségtelen, hogy a követelés tárgya egyelőre bizonytalan lehet, mint azt pl. már az alternatív kötelmeknél tapasztaljuk; ha nem kevésbé kétségtelen, hogy a követelés tárgyának meghatározása valamely eseménytől tétethetik függővé⁵⁵⁾, akkor nem látjuk be, miért ne határozathassék meg a követelés tárgya az által, hogy mennyi lesz az adós vagyona egy bizonyos esemény bekövetkeztével? A társaság szemben az egyes tagokkal adós, s a társaság feloszlása, ill. egyes tag kiválása azon esemény, mely által a követelés nagysága megállapittatik. Hogy addig, míg ezen esemény beáll, a követelés tárgya folyton változó, egészen közömbös.

Még kevesebb nyomatékkaal bir Beudant azon érvelése, hogy a tagsági jog azért nem lehet követelési jog, mert a tagok a társaság adósságaiért korlátlanul vagy korlátozva felelősek, s mert a tagok a társaságot nem ejthetik csödbe⁵⁶⁾. A tagok felelőssége harmadik személyekkel szemben semmi összefüggésben nem áll a tagok követelésével a társaság ellenében. Ha egy hitelező kezességet vállal adósáért egy más esetben, ennek csak nem lehet befolyása a hitelező előbbi jogára az adós ellenében! Hogy a társaság tagja a társaság ellen csődöt nem kérhet, az igaz, de az szintén nem érv a tagsági jog kötelemjogi természete ellen. Csődöt kérni nem feltétlen joga a hitelezőnek. Ha egy adósnak csak egy hitelezője van, csődnek fogalmilag helye nincs; de azért a hitelező mégis követelési joggal bir. Ha a hitelező szerződésileg le-

⁵⁴⁾ L. Boistel id. m. 150. l.

⁵⁵⁾ V. ö. Windscheid Pand. II. köt. 254. §. Legjobb példa erre a biztosítási szerződés!

⁵⁶⁾ L. Revue critique de législation et de jurisprudence 44. köt. 154. lap.

mondott a csödkérési jogról, ez csak meg nem szünteti hitelezői minőségét!

Sokkal nyomatékosabb azon ellenvetés, hogy a társaság tagjának a társaság csödjében konkurálnia kellene a többi hitelezőkkel, ha követelési joga volna a társaság ellen, holott ezt tényleg nem teheti. Ez ellenében azonban megjegyezzük, hogy a tag követelése nem azonosítható bármely harmadik személy követelésével. Mert a tag követelése csak a hitelezők kielégítése után fennmaradó tiszta vagyónra irányul s épenséggel nem ellenkezik a követelési jog természetével, hogy egy hitelező csak ugyanazon adós más hitelezőinek kielégítése után nyerjen kielégítést, sőt még az sem, hogy egy hitelező követelése egy másik hitelező kielégítésére fordíttassék. Példa erre a német kereskedelmi törvényben szabályozott u. n. nevezetlen társaság (stille Gesellschaft). A titkos társtag (stiller Gesellschafter), ki bizonyos pénzösszeggel járul a vállalathoz, a törvényben mint valóságos hitelezője, kölcsönadója jelentkezik az üzlet tulajdonosának. Mindazonáltal az ő tétetele, melyre nézve pedig határozott követelési joga van, szintén igénybe vétetik a társaság veszteségeinek, tehát az adósságok fedezésére, azaz, az üzlettulajdonos többi hitelezőinek kielégítésére; és ha az üzlettulajdonosnak sok adóssága van, nagyon könnyen lehetséges, hogy a titkos társtag egész betétele felemésztetik⁵⁷⁾!

Ha különben a tagok a fennálló törvények alapján nincsenek is jogositva befizetéseiket, betételeiket a társaság csödtömegébe bejelenteni, úgy ebből még nem következik, hogy de lege ferenda ilyenmő intézkedésről nem lehet szó. Tényleg erre vonatkozó javaslat már tétetett és pedig a hirneves Munzinger-féle svájci kereskedelmi törvénytervezetben, melynek 75. cikke következőleg hangzik (2. bekezdés):

„Zu den Gesellschaftsgläubigern gehören aber auch und gehen also im Gesellschaftsconcurs zu Theil die einzelnen Gesellschafter für ihr Capitalguthaben, soweit diese nicht durch Verlustantheile gemindert oder gänzlich aufgezehrt sind.“

Valjon ilyenmő intézkedés felvétele czélszerűnek mondható-e? — az persze más kérdés. —

⁵⁷⁾ V. ö. Sicherer i. m. 120. l.